

VADEMECUM DLA NAUCZYCIELI

Dobry start

według profesor Marty Bogdanowicz

Autorki: **prof. Marta Bogdanowicz, Emilia Link-Dratkowska**

W publikacji wykorzystano scenariusze Kącika Dobrego Startu autorstwa prof. Marty Bogdanowicz, Emilii Link-Dratkowskiej i Katarzyny Tatol zamieszczone w przewodnikach metodycznych z cyklu „Planeta dzieci”.

© Copyright by Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 2020

Wydanie I (2020)
ISBN 978-83-02-18875-6

Źródła fotografii:

Okładka: (materiały szkolne) Poznyakov/Shutterstock.com, (chłopiec z pomalowanymi dłońmi) New Africa/Shutterstock.com.
Środek: s. 39 (rodzeństwo) In Green/Shutterstock.com, s. 45 (rodzeństwo) Kasefoto/Shutterstock.com, s. 50 (rodzeństwo) Sergey Novikov/Shutterstock.com, s. 55 (rodzeństwo) NatUlrich/Shutterstock.com.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły starania mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów praw autorskich wszystkich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 271) ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.

Opracowanie merytoryczne i redakcyjne: **Karolina Karamuz**

Redakcja językowa: **Danuta Kownacka**

Redakcja techniczna: **Maria Kaszkowiak**

Projekt graficzny okładki: **Joanna Plakiewicz**

Projekt graficzny publikacji: **Paweł Pawiński**

Skład i łamanie: **Studio Artix, Jacek Malik**

QR Code (kod QR) to zarejestrowany znak towarowy DENSO WAVE INCOPORATED.

Odczytanie kodu QR wymaga urządzenia z zainstalowaną aplikacją do odczytywania kodów QR, obsługującą co najmniej kody w wersji czwartej, oraz aparatu o minimalnej rozdzielczości 5 Mpix.

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna

00-807 Warszawa, Aleje Jerozolimskie 96

KRS: 0000595068

Tel.: 22 576 25 00

Infolinia: 801 220 555

www.wsip.pl

Druk i oprawa: ArtDruk Zakład Poligraficzny Andrzej Łaniewski

Publikacja, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

Szanujmy cudzą własność i prawo.

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

Spis treści

I. Metoda Dobrego Startu profesor

Marty Bogdanowicz 4

1. Czym jest Metoda Dobrego Startu? 4
2. Jak powstała Metoda Dobrego Startu? 4
3. Jakie są programy Metody Dobrego Startu? 5
4. Czym jest Kącik Dobrego Startu? 6

II. Kącik Dobrego Startu 7

1. Jakie są cele i założenia zajęć w Kąciku Dobrego Startu? 7
2. Jak scenariusze z Kącika Dobrego Startu służą realizacji założeń teoretycznych zajęć? 7
3. Jak przebiegają zajęcia realizowane na podstawie części A scenariusza? 8
4. Jak przebiegają zajęcia realizowane na podstawie części B scenariusza? 8

III. Przykładowe scenariusze zajęć wraz ze wzorami, kartami pracy i piosenkami 13

1. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Trzylatek” 12

2. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Czterolatek” 18
3. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Pięćolatek” 24
4. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Sześciolatek” 30

IV. Opis osiągnięć rozwojowych dzieci 36

1. Osiągnięcia rozwojowe trzylatka 36
2. Osiągnięcia rozwojowe czterolatek 41
3. Osiągnięcia rozwojowe pięćolatek 46
4. Osiągnięcia rozwojowe sześciolatek 51

Bibliografia 56

I. Metoda Dobrego Startu profesor Marty Bogdanowicz

audiobook
rozdział 1.

1. Czym jest Metoda Dobrego Startu?

Metoda Dobrego Startu profesor Marty Bogdanowicz (MDS) ma wiele korzeni. Założenia teoretyczne MDS oraz sposoby i techniki ich realizacji mają źródło w koncepcjach wybitnych pedagogów, psychologów i lekarzy. Jan Amos Komeński, twórca nowoczesnej pedagogiki, twierdził, że najskuteczniej uczymy się poprzez zabawę, co ma odzwierciedlenie w założeniach współczesnego wychowania przedszkolnego, a także w MDS. W XVII w. Komeński wprowadził drzeworyty jako ilustracje do tekstów czytanych przez uczniów. Tym samym stał się prekursorem metod poglądowych w nauczaniu, które również zostały uwzględnione w programach MDS – ilustracje służą ułatwieniu rozumienia treści, pobudzają dzieci do budowania wypowiedzi słownych, a w rezultacie wspomagają rozwój języka i mowy.

Na przełomie XIX i XX w. Maria Montessori podkreślała fundamentalne znaczenie uczenia się polisensorycznego, a więc konieczność angażowania wielu zmysłów w procesie nauczania. Wskazywała także na skuteczność aktywnego uczenia się w działaniu, co zawarła w określeniach „ręka jest instrumentem mózgu” i „od chwytania do pojmowania”. Doceniała też znaczenie zaangażowania emocjonalnego – nauczanie „rękoma, głową i sercem”. Ideę tę rozwijał i stosował praktycznie w XX w. twórca rytmiki Émil Jaques-Dalcroze. Sformułował on założenia efektywnego uczenia się jako uczenia przez doświadczenie: „odczuwam – wykonuję – pojmuję”.

Na przełomie XIX i XX w. Ovide Decroly sformułował koncepcję ośrodków zainteresowań, czyli tematów będących ideami centralnymi prowadzonych zajęć. Jego teorię rozwinęła Maria Grzegorzewska. Zajęcia MDS bazują na ich pomysłach – są konstruowane wokół punktu centralnego, jakim jest piosenka. Jej tekst jest wykorzystywany do rozwijania funkcji językowych i mowy, stanowi temat zabawy ruchowej, służy jako podkład muzyczny do ćwiczeń rytmicznych i wreszcie jest osnową muzyczną do kreślenia wzorów graficznych i pisanie symboli. Rysowanie, pisanie na piasku, upowszechnione przez Marię Montessori jako technika skutecznego uczenia się małych dzieci (bo angażująca wiele zmysłów), stanowią cechę charakterystyczną, wizytówkę zajęć MDS.

2. Jak powstała Metoda Dobrego Startu?

Bezpośrednią inspiracją do stworzenia Metody Dobrego Startu była dla profesor Marty Bogdanowicz ustna relacja profesor Hanny Jaklewicz, psychiatry dziecięcej, kierującej Poradnią Nerwic dla Dzieci i Młodzieży w Gdańsku, z hospitacji zajęć w jednym ze szpitali neuropsychiatrii dziecięcej w Paryżu w końcu lat 60. XX w. Były one prowadzone metodą Bon Départ autorstwa holenderskiej fizjoterapeutki Thèi Bugnet van der Voort, która do zajęć z zakresu rehabilitacji ruchowej dzieci wprowadziła ćwiczenia polegające na rysowaniu figur geometrycznych i jednoczesnym śpiewaniu, a więc na koordynowaniu czynności ruchowych z rytmem piosenki, harmonizowaniu ich w czasie i przestrzeni. Profesor Marta Bogdanowicz, zachęcona przykładem, wprowadziła tego rodzaju ćwiczenia w poradni, gdzie pracowała jako psycholog kliniczny. Pomimo braku jakichkolwiek materiałów na ten temat wykorzystanie metody uczenia wielozmysłowego stało się dla niej początkiem ponad 50-letniej przygody w tworzeniu MDS podczas bezpośredniej pracy z dziećmi.

Rok doświadczeń w poradni, kolejny rok w szkole podstawowej i następne 10 lat pracy w przedszkolach zaowocowały wydaniem pierwszego podręcznika do MDS¹. Dokładny opis MDS znajduje się w aktualnym podręczniku *Metoda Dobrego Startu we wspomaganiu rozwoju, edukacji i terapii pedagogicznej*².

Na podstawie wieloletnich doświadczeń w pracy z dziećmi o różnych rodzajach zaburzeń rozwoju, np. w przedszkolu specjalnym, w ośrodku szkolno-wychowawczym dla dzieci z wadą słuchu, zajęć z dziećmi z opóźnieniem rozwoju mowy i dziećmi ryzyka dysleksji, profesor Marta Bogdanowicz zaczęła również opracowywać szczegółowe programy zajęć. I tak w roku 1996 wydała pierwszy program dla dzieci w wieku od 3 do 7 lat *Piosenki do rysowania*³. Od tego czasu opublikowała we

¹ M. Bogdanowicz, *Metoda dobrego startu w pracy z dziećmi od 5 do 10 lat*, WSiP, Warszawa 1985.

² M. Bogdanowicz, *Metoda dobrego startu we wspomaganiu rozwoju, edukacji i terapii pedagogicznej*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2014.

³ M. Bogdanowicz, D. Szlagowska, *Piosenki do rysowania. Podręcznik, materiały do ćwiczeń, kasetę z nagraniami*, Harmonia Universalis, Gdańsk 1996.

współpracy z Małgorzatą Barańską, Ewą Jakacką, Małgorzatą Szewczyk, Martą Łockiewicz i Katarzyną Bogdanowicz około 10 programów, uwzględniających różne potrzeby rozwojowe i specjalne potrzeby edukacyjne dzieci.

Metoda Dobrego Startu – jej cele, techniki ćwiczeń i program pracy stymulacyjno-terapeutyczno-edukacyjnej z dziećmi – powstała zatem na podstawie ogólnych założeń i nielicznych szczegółowych informacji na temat francuskiej metody Bon Départ. W ciągu ponad 50 lat bezpośredniej pracy z dziećmi o prawidłowym i zaburzonym rozwoju psychoruchowym, we współpracy z muzykami, nauczycielami, logopedami, psychologami, rodzicami dzieci i studentami, profesor Marta Bogdanowicz, autorka MDS, przygotowała:

- strukturę zajęć (zajęcia wprowadzające, właściwe, końcowe);
- rodzaje ćwiczeń, ich nazwy i sekwencyjny przebieg (ćwiczenia ruchowe, ruchowo-słuchowe i ruchowo-słuchowo-wzrokowe);
- techniki prowadzenia ćwiczeń (poza łączeniem rysowania / pisania i śpiewania) i porządek ich stosowania;
- program cyklu zajęć;
- zestaw wzorów (poza sześcioma oryginalnymi), zastąpienie wzorów literami, piosenek zaś – wierszykami;
- zestaw piosenek i wierszyków autorstwa: D. Szlągowskiej, M. Tomaszewskiej, M. Barańskiej i A. Filara, M. Szewczyk; wybór piosenek dziecięcych i ludowych z dostępnych śpiewników;
- cztery wersje MDS i około 10 programów, dostosowanych do zróżnicowanych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci wraz ze scenariuszami zajęć.

3. Jakie są programy Metody Dobrego Startu?

W ciągu kilkudziesięciu lat pracy nad kształtowaniem MDS powstały cztery programy. Każdy zawiera kilka wariantów do wyboru – zależnie od potrzeb i możliwości dzieci, które będą brały udział w zajęciach.

Łatwe wzory i piosenki lub wierszyki:

- dla dzieci najmłodszych (od lat 3), rozwijających się prawidłowo;
- dla dzieci starszych, których rozwój przebiega z opóźnieniem lub nieharmonijnie.

Publikacje: *Od głoski do słowa*⁴, *Od wierszyka do rysunku dla dzieci 3–4-letnich*⁵, *Od wierszyka do rysunku*

⁴ M. Bogdanowicz, M. Szewczyk, *Metoda Dobrego Startu. Od głoski do słowa. Program wspomaganie rozwoju mowy małych dzieci oraz dzieci z opóźnionym rozwojem językowym i wadą słuchu*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2015.

⁵ M. Bogdanowicz, M. Barańska, E. Jakacka, *Metoda Dobrego Startu. Od wierszyka do rysunku dla dzieci 3–4-letnich*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2008.

*dla dzieci 5-letnich*⁶, *Piosenki do rysowania*⁷, *Od słowa do zdania, od zdania do tekstu*⁸.

Wzory literopodobne i piosenki lub wierszyki:

- dla 6- i 7-latków przygotowujących się do nauki czytania i pisania;
  - dla dzieci, u których występuje ryzyko dysleksji;
  - dla dzieci starszych, których rozwój jest opóźniony.
- Publikacje: *Metoda Dobrego Startu w pracy z dzieckiem w wieku od 5 do 10 lat*⁹, *Metoda Dobrego Startu*¹⁰, *Metoda Dobrego Startu we wspomaganie rozwoju dziecka i terapii*¹¹.

Litery i znaki matematyczne oraz piosenki lub wierszyki:

- dla dzieci uczęszczających do tzw. klas 0 i klas I oraz uczniów mających trudności z nauką czytania i pisanie (w tym dzieci ryzyka dysleksji i uczniów z diagnozą dysleksji).

Publikacje: *Piosenki na literki*¹², *Od piosenki do literki część 1 i część 2*¹³, *Od wierszyka do literki*¹⁴, *Od wierszyka do literki, dwuznaku i zmiękczenia*¹⁵, *Od wierszyka do cyferki*¹⁶.

Metoda Dobrego Startu – wersje obcojęzyczne:

- dla dzieci 3–7-letnich mówiących językiem czeskim;
- dla dzieci 5–7-letnich uczących się języka angielskiego.

Publikacje: *Metoda Dobrego Startu*¹⁷, *The Good Start Method for English. Metoda Dobrego Startu we wspomaganie rozwoju i uczeniu się dzieci rozpoczynających naukę języka angielskiego*¹⁸.

⁶ M. Bogdanowicz, M. Barańska, E. Jakacka, *Metoda Dobrego Startu. Od wierszyka do rysunku dla dzieci 5-letnich*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2008.

⁷ M. Bogdanowicz, E. Jakacka, M. Barańska, *Piosenki do rysowania*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2006.

⁸ M. Bogdanowicz, M. Szewczyk, *Metoda Dobrego Startu. Od słowa do zdania, od zdania do tekstu*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2007.

⁹ M. Bogdanowicz, *Metoda dobrego startu w pracy...*, op. cit.

¹⁰ M. Bogdanowicz, *Metoda Dobrego Startu*, wyd. III zmienione, WSiP, Warszawa 1999.

¹¹ M. Bogdanowicz, *Metoda Dobrego Startu we wspomaganie...*, op. cit.

¹² M. Bogdanowicz, M. Tomaszewska, *Piosenki na literki. Podręcznik i kasety z nagraniami*, Elfax, Gdynia 1993.

¹³ M. Bogdanowicz, M. Barańska, E. Jakacka, *Od piosenki do literki, cz. 1 i 2 (podręcznik, materiały do ćwiczeń, kasety z nagraniami)*, Harmonia Universalis, Gdańsk 1997–1998.

¹⁴ M. Bogdanowicz, M. Barańska, E. Jakacka, *Od wierszyka do literki, zeszyt 1 i 2*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2006.

¹⁵ M. Bogdanowicz, M. Barańska, E. Jakacka, *Metoda Dobrego Startu. Od wierszyka do literki, dwuznaku i zmiękczenia*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2008.

¹⁶ M. Bogdanowicz, M. Barańska, E. Jakacka, *Metoda Dobrego Startu. Od wierszyka do cyferki*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2012.

¹⁷ M. Bogdanowicz, J. Swierkoszova, *Metoda Dobrego Startu*, Kasimo, Ostrawa 1998.

¹⁸ M. Bogdanowicz, K.M. Bogdanowicz, M. Łockiewicz, *The Good Start Method for English. Metoda Dobrego Startu® we wspomaganie rozwoju i uczeniu się dzieci rozpoczynających naukę języka angielskiego*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2015.

Trzy wersje programów do MDS stanowią kolejne etapy pracy stymulacyjno-korekcyjnej, początkowo na materiale Nieliterowym, następnie na materiale obejmującym symbole: litery drukowane i pisane oraz cyfry. W pierwszym programie MDS „Łatwe wzory i piosenki lub wierszyki”, otwierającym cykl zajęć, znajdują się propozycje dla dzieci najmłodszych i dla dzieci z opóźnieniem w rozwoju, szczególnie rozwoju mowy. Można je kontynuować z dziećmi w wieku przedszkolnym podczas zajęć w trudniejszej formie – w drugim programie MDS „Wzory literopodobne i piosenki lub wierszyki”, którego celem jest usprawnienie umiejętności grafomotorycznych: precyzyjne ruchy rąk i ich koordynacja. Trzeci program MDS daje możliwość kontynuowania zajęć w klasie zerowej i pierwszej. Obejmuje „Alfabet piosenek”, zawierający litery drukowane wywodzące się z alfabetu łacińskiego, które dzieci poznają i odtwarzają. Kolejnym krokiem może być uczenie się liter pisanych na podstawie „Śpiewanych liter”, „Piosenek na literki” i „Od piosenki do literki – część 1”. W pierwszej klasie do zajęć dydaktycznych można włączyć nauczanie liter odpowiadających polskiemu głoskom, czyli „Od piosenki do literki – część 2” na zmianę z „Od wierszyka do literki” i „Od wierszyka do literki, dwuznaku i zmiękczenia”. „Od wierszyka do cyferki” stwarza okazję do opanowania poprawnej pisowni cyfr z jednoczesnym utrwalaniem pojęcia liczby.

Metoda Dobrego Startu stanowi więc propozycję przygotowania do nauki czytania i pisania oraz polisenso-rycznego (wielozmysłowego) uczenia liter i cyfr. Podejmowane są również próby wykorzystania tej metodyki

pracy do opanowania przez dzieci pisowni krótkich wyrazów i wyrazów z trudnościami ortograficznymi.

Czwarty program MDS zawiera propozycje zajęć w językach obcych, przy czym „The Good Start Method for English” to propozycja nauczania najmłodszych języka angielskiego.

Powyższa charakterystyka potwierdza ocenę, że poszczególne programy MDS tworzą kolejne etapy w procesie profilaktyki niepowodzeń szkolnych (ze względu na wspomaganie rozwoju), terapii (w przypadkach zaburzeń rozwojowych) i edukacji (uczenia liter, cyfr i języka obcego).

4. Czym jest Kącik Dobrego Startu?

Kącik Dobrego Startu to kolejna, piąta wersja programu, zbudowana na podstawie koncepcji Metody Dobrego Startu profesor Marty Bogdanowicz. Jest propozycją dla czterech grup wiekowych: 3-latków, 4-latków, 5-latków i 6-latków, stanowi element cyklu publikacji do wychowania przedszkolnego „Planeta dzieci”. Celem Kącika Dobrego Startu jest zapewnienie dzieciom wszechstronnego wspomaganie rozwoju psychomotorycznego oraz edukacji, co pozwoli im osiągać optymalny poziom gotowości szkolnej, zwłaszcza do nauki czytania i pisania. Program ten jest zaplanowany do realizacji przez cały rok szkolny podczas cotygodniowych zajęć w każdej z czterech grup wiekowych. Może być z sukcesem kontynuowany w szkole podczas uczenia liter pisanych, w ramach realizacji np. programu „Od piosenki do literki” część 1 i 2, do uczenia pisania cyfr, a także języka angielskiego z wykorzystaniem programu MDS.

II. Kącik Dobrego Startu

audiobook
rozdział 2.

1. Jakie są cele i założenia zajęć w Kąciku Dobrego Startu?

Zajęcia w ramach Kącika Dobrego Startu są przeznaczone dla dzieci w wieku przedszkolnym. Celem jest osiągnięcie przez nie gotowości szkolnej, głównie do nauki czytania i pisania. Ponadto do części zajęć poświęconej ćwiczeniom komunikacji włączono aktywności, które kształtują komunikację werbalną i niewerbalną, bazując na kontaktach emocjonalnych i relacjach społecznych. Zespołowa forma prowadzenia zajęć uczy współdziałania, co jest szczególnie ważne w wypadku dzieci, które mają trudności w przystosowaniu społecznym lub wykazują zaburzenia emocjonalnie. W ten sposób w Kąciku Dobrego Startu poszerzono obszar oddziaływań MDS, co nadaje mu bardziej holistyczny wymiar.

Zajęcia mają służyć rozwijaniu funkcji, które leżą u podstaw złożonej czynności czytania i pisania: językowych, poznawczych, czyli spostrzeżeniowych – wzrokowych, słuchowych, dotykowych, oraz kinestetycznych (czucia ruchu) i motorycznych, a także współdziałania tych funkcji. Celem jest więc jednoczesne usprawnianie i koordynowanie czynności systemów: słuchowego, wzrokowego, kinestetyczno-ruchowego, a także kształcenie lateralizacji, orientacji w schemacie ciała i przestrzeni. Cel nadrzędny to harmonijny rozwój psychomotoryczny dzieci, w jego szerokim rozumieniu.

Zajęcia w Kąciku Dobrego Startu stwarzają doskonałą okazję do obserwacji dzieci, uchwycenia trudności, z którymi się borykają, i ich przyczyn. Obserwacja trudności w wykonywaniu ćwiczeń i analiza błędów popełnionych przez dzieci są dla nauczyciela źródłem informacji o poziomie rozwoju funkcji percepcyjno-motorycznych i deficytach rozwojowych, a więc o rodzaju i głębokości zaburzeń dzieci. Ta wiedza umożliwia indywidualne podejście w proponowaniu zadań i formułowaniu wymagań stawianych dziecku podczas zajęć, np. rozpoznawanie rymu w porównywanych parach słów, a nie pośród trzech słów; rysowanie jednego elementu (np. pętelki), podczas gdy wzór zawiera ich więcej; używanie szablonu z tektury do rysowania wzoru na kaszy, kartce czy na odwrocie karty pracy.

Doskonalenie integracji percepcyjno-motorycznej i kompetencji językowych wszystkim dzieciom ułatwia naukę czytania i pisania. Natomiast w przypadku dzieci z grupy zagrożonej ryzykiem dysleksji może skutecznie zapobiegać powstawaniu niepowodzeń szkolnych lub istotnie je zmniejszać.

2. Jak scenariusze z Kącika Dobrego Startu służą realizacji założeń teoretycznych zajęć?

Metoda Dobrego Startu, a więc i zajęcia w Kąciku Dobrego Startu, to metoda wzrokowo-słuchowo-ruchowa, w której istotną rolę grają trzy aspekty: **słuchowy** (piosenki – tekst i muzyka; wierszyki), **wzrokowy** (wzory graficzne, czyli figury geometryczne, litery i cyfry) i **motoryczny** (ruchy artykulacyjne, ruchy oczu i rąk oraz całego ciała w czasie odtwarzania wzorów graficznych, zharmonizowanych z rytmem piosenki lub wierszyka). W ramach wielostronnego wspomaganie rozwoju psychoruchowego w Kąciku Dobrego Startu obecny jest też aspekt emocjonalno-społeczny funkcjonowania dzieci. Zajęcia proponowane w tej wersji programu uwzględniają te wszystkie założenia. Mają formę gotowych scenariuszy, które nauczyciel powinien traktować jako propozycje, inspiracje do przygotowania zajęć dostosowanych do możliwości i potrzeb danej grupy. Oznacza to, że niektóre ćwiczenia mogą zostać skrócone lub pominięte, inne zaś mogą zostać rozszerzone lub dodane, np. można skrócić ćwiczenia rytmiczne na rzecz ćwiczeń językowych lub odwrotnie.

Każdy scenariusz jest zaplanowany do realizacji w ciągu 2 spotkań – w grupach 3-latków, 4-latków i 5-latków po jednym spotkaniu w tygodniu, w grupie 6-latków w zależności od tempa wprowadzanych liter. W tym celu jest podzielony na 2 części: część A to zajęcia, które odbywają się w pierwszym tygodniu, część B to ich kontynuacja. Zajęcia proponowane w każdym scenariuszu przebiegają według kolejnych etapów:

- **CZĘŚĆ A**
  1. **Nauka piosenki**
  2. **Ćwiczenie komunikacji**
  3. **Ćwiczenia ruchowe i ruchowo-słuchowe**

• **CZĘŚĆ B**

4. Ćwiczenia ruchowo-słuchowe

5. Ćwiczenia ruchowo-słuchowo-wzrokowe:

- ✓ uczenie się wielozmysłowe
- ✓ niegraficzne odtwarzanie wzoru
- ✓ graficzne odtwarzanie wzoru

6. Wystawa prac.

Zajęcia w Kąciku Dobrego Startu mają charakter dyrektywny, czyli są proponowane głównie przez nauczyciela i powtarzane według stałego wzorca. Ma to swoje zalety z punktu widzenia ich celu, którym jest usprawnianie funkcji percepcyjno-motorycznych i ich współdziałania, czyli integracji percepcyjno-motorycznej, w tym grafomotoryki, lateralizacji czynności ruchowych i ich automatyzacji. Te aspekty rozwoju psychomotorycznego dziecka mają istotne znaczenie w uczeniu się czytania i pisania. Jednakże sposób realizacji proponowanych wzorców zależy od nauczyciela – może on dostosować przebieg zajęć do możliwości i potrzeb nie tylko grupy, lecz i pojedynczych dzieci, dodając, pomijając, zmieniając elementy scenariusza według własnej oceny i pomysłów samych uczestników.

3. Jak przebiegają zajęcia realizowane na podstawie części A scenariusza?

Ad 1. Nauka piosenki

Zajęcia rozpoczynają się od prezentacji piosenki dzieciom zebranych zazwyczaj w kręgu, w pozycji stojącej lub siedzącej. Nauczyciel powinien wyrecytować i/lub zaśpiewać jej tekst w zwolnionym tempie i z wyraźną artykulacją, aby uczestnicy mogli dobrze usłyszeć słowa i je zapamiętać. Konieczne jest sprawdzenie, czy dzieci znają i rozumieją wszystkie słowa, wyjaśnienie ich przez dzieci i końcowe podsumowanie odpowiedzi przez nauczyciela. Rozmowa na temat piosenki jest okazją do rozwijania funkcji językowych i mowy, przyczynia się bowiem do wzbogacenia słownika, ćwiczenia poprawnego budowania wypowiedzi słownych. Uczenie się tekstu piosenki odbywa się przez powtarzanie kolejnych wersów w połączeniu z aktywnością ruchową.

Ad 2. Ćwiczenie komunikacji

Ćwiczenie komunikacji, w szerokim rozumieniu tego pojęcia, obejmuje rozmowę o piosence. Piosenki do Kącika Dobrego Startu dla każdej grupy wiekowej są zamieszczone na osobnej płycie CD. Dodatkowo na rewersach kart ze wzorami znajdują się kody QR – po zeskanowaniu kodu smartfonem z dowolną aplikacją służącą do czytania kodów QR można w prosty sposób odtworzyć konkretną piosenkę do pracy z danym wzorem – także z rodzicami w domu. Omówienie treści piosenki prowadzi do jej

zrozumienia i wzbogacenia wiedzy o poruszonym w niej temacie, rozwija mowę i funkcje językowe, a także stymuluje rozwój intelektualny – gdy dzieci wyjaśniają sens metafor, definiują pojęcia i je klasyfikują, tworzą pojęcia nadrzędne. Dla podniesienia atrakcyjności zajęć, lepszego zrozumienia tekstu i trwalszego zapamiętania piosenki dobrze jest zilustrować jej treść, np. pokazać konkretne przedmioty, o których jest w niej mowa (np. warzywa, owoce, grzyby). Bardzo duże znaczenie mają ćwiczenia funkcji językowych prowadzone w formie zagadek. Ich rodzaj zmienia się stosownie do wieku dzieci uczestniczących w zajęciach. Podczas zajęć z 3- i 4-latkami ćwiczenia funkcji językowych dotyczą głównie aspektu leksykalno-semantycznego i morfologiczno-syntaktycznego, czyli bazują na wzbogacaniu słownika dzieci poprzez wyjaśnienie nieznanych słów, stanowią impuls pobudzający do budowania wypowiedzi, są okazją do uwrażliwiania na stosowanie poprawnych form gramatycznych. Podczas zajęć z 5- i 6-latkami istotne jest także kształtowanie aspektu fonologicznego języka, co ma fundamentalne znaczenie dla opanowania umiejętności czytania i pisania.

Ad 3. Ćwiczenia ruchowe i ruchowo-słuchowe

Ćwiczenia ruchowo-słuchowe stanowią zakończenie realizacji pierwszej części scenariusza. Sprowadzają się do aktywności ruchowych powiązanych z rytmem piosenki. Uczestnicy zajęć, słuchając i śpiewając piosenkę, ilustrują jej rytm ruchem zaproponowanym przez nauczyciela lub same dzieci. W tej części zajęć zaangażowane są ruchy całego ciała, czyli motoryka duża. Korzyści płynące z takich ćwiczeń to usprawnianie motoryki w zakresie koordynacji i kontroli ruchów poprzez wykonywanie ich w określonym czasie i przestrzeni. Ćwiczenia te pozytywnie oddziałują na sferę emocjonalną. Ich rytmizowany charakter wpływa uspokajająco lub mobilizująco na układ nerwowy, co wykorzystywane jest w zajęciach relaksacyjnych.

W Metodzie Dobrego Startu sięga się do muzyki ludowej, opartej na tradycyjnym materiale melodyczno-rytmiczno-harmonicznym. Muzyka ludowa jest bliska dziecku i łatwa w percepcji, podobnie jak piosenki dziecięce, w tym te przekazywane z pokolenia na pokolenie. W Kąciku Dobrego Startu znalazły się piosenki skomponowane przez M. Tomaszewską dla potrzeb ćwiczeń ruchowo-słuchowych i wzrokowych. Dlatego ich teksty są proste pod względem zarówno muzycznym, jak i językowym, ponadto są przystępne pod względem treści.

4. Jak przebiegają zajęcia realizowane na podstawie części B scenariusza?

Ad 4. Ćwiczenia ruchowo-słuchowe

Aspekt muzyczny odgrywa w opisywanych zajęciach ważną rolę, piosenka stanowi bowiem podkład mu-

zyczny do ćwiczeń z woreczkami lub wałeczkami oraz jest czynnikiem ułatwiającym zapamiętanie i odtwarzanie wzorów graficznych, w tym figur geometrycznych, liter i cyfr. Spostrzeganie, zapamiętywanie i odtwarzanie rytmu piosenki – różnych struktur sekwencyjno-czasowych – przez wystukiwanie na woreczkach, instrumentach, przedmiotach wydających dźwięki oraz ilustrowanie ruchem kończyn i ruchem ciała służy usprawnianiu koncentracji uwagi, pamięci słuchowej i sekwencyjnej oraz rozwijaniu percepcji słuchowej, a więc procesów orientacyjno-poznawczych. Jednocześnie ma ważne znaczenie dla rozwoju językowego w aspekcie fonologicznym. Podczas śpiewania piosenek wydzielanie słów, sylab, głosek w słowach, ćwiczenia ortofoniczne i oddechowe służą kształtowaniu umiejętności fonologicznych, a pośrednio przygotowują do nabywania umiejętności czytania i pisania. Jak dowodzą badania, ćwiczenia muzyczne i wokalne-rytmiczne nie tylko usprawniają funkcje poznawcze (uwagę, pamięć, percepcję słuchową) i koordynację ruchową, lecz także mają stymulujący wpływ na sferę intelektualną¹⁹.

Ad 5. Ćwiczenia ruchowo-słuchowo-wzrokowe

W tej części zajęć nauczyciel pokazuje wzór, który będzie opracowywany na zajęciach. Może to być znak, figura geometryczna lub (w Kąciku Dobrego Startu dla 6-latków) litera. Nauczyciel zachęca dzieci do wnikliwego przyjrzenia się wzorowi, a więc skupienia uwagi i percepcji wzoru, a następnie do werbalizacji spostrzeżeń, czyli do jego słownego opisu. Nazwanie wzoru, określenie kształtu i położenia jego elementów w przestrzeni ułatwia poprawne spostrzeganie i zapamiętanie. Temu też służy tworzenie przez dzieci skojarzeń wzoru z konkretnymi obiektami (*ten wzór jest podobny do piłki, ten – do torów kolejowych itp.*).

Wzory w Kąciku Dobrego Startu są wprowadzane z zachowaniem zasady stopniowego zwiększania trudności: od kropki – śladu dotknięcia palcem, przez linie – ślad przesuwania palca po powierzchni w różnym kierunku (pionowo, poziomo, ukośnie), po kartce bądź kształcie (linia prosta, falista), aż po figury geometryczne: półkole, koło, krzyż, kwadrat, prostokąt, ukośny krzyż, trójkąt, romb. W najstarszej grupie wiekowej w Kąciku Dobrego Startu wprowadzane są litery o najprostszym kształcie, a więc wielkie litery drukowane. Wielozmysłowo i w formie zabawy dzieci poznają kształty tych liter i uczą się je pisać. Współcześnie dzieci przebywają w przestrzeni pełnej liter i cyfr: wśród

sztyldów, plakatów, reklam. Szybko uświadamiają sobie symboliczne znaczenie liter i oczywiście spontanicznie chcą je napisać. Najczęściej są to wyrazy „MAMA”, „TATA”, „KOT” lub uproszczona wersja imienia dziecka i jego rodzeństwa. Nie mając poprawnych wzorców, dzieci niejednokrotnie utrwalają niepoprawny kierunek kreślenia elementów liter i cyfr. Gdy dochodzi do automatyzacji zapisu, błędy trudno jest skorygować. Dlatego lepiej od początku zainteresować dzieci tą formą komunikacji i wprowadzać poprawne wzorce ruchowe podczas pisania liter. Ponadto w życiu codziennym dość często posługujemy się wielkimi literami drukowanymi, np. wypełniając druki, dokumenty, adresując korespondencję. Dzieci z poważnymi zaburzeniami motoryki rąk są w stanie nauczyć się pisać jedynie za pomocą liter drukowanych. Jest to możliwe dlatego, że litery drukowane są łatwe w percepcji i zapamiętaniu ze względu na uproszczony kształt, a ich pisanie nie wymaga tak dobrej precyzji ruchów jak w wypadku liter pisanych.

Udział elementów wzrokowo-przestrzennych, jakimi są wzory graficzne, ma istotne znaczenie w realizowaniu celów edukacyjnych MDS. Reprodukowanie wzorów graficznych rozwija przede wszystkim analizę i syntezę wzrokową. Kształci też percepcję przestrzenną, ponieważ wszystkie elementy wizualne są umiejscowione w określonej przestrzeni. Kolejne wzory są coraz bardziej złożone, zawierają coraz trudniejsze elementy w coraz bardziej skomplikowanych układach przestrzennych. Ćwiczenia te usprawniają też motorykę rąk – sprawność i koordynację ruchową. W nauce pisania ważne jest ćwiczenie koordynacji wzrokowo-ruchowej dzięki współpracy systemu wzrokowego i ruchowego. Ponieważ wszystkie te ćwiczenia odbywają się przy współudziale systemu słuchowego (podczas słuchania i śpiewania piosenki) dochodzi do współpracy wszystkich wymienionych systemów, a tym samym do integracji percepcyjno-motorycznej.

Uczenie się wielozmysłowe

Ten etap ćwiczeń ma zasadnicze znaczenie dla przebiegu zajęć i ich rezultatu. Wymaga przygotowania kart ze wzorem wyklejonym różnymi materiałami, np. plasteliną, wstążką, sznurkiem, tekturą, guzikami, ryżem, tkaniną, tak aby wzory miały różną fakturę. Nauczyciel może sam wykleić wzory lub przygotować je wspólnie z dziećmi na zajęciach zaplanowanych w „Przewodniku metodycznym” w scenariuszach poprzedzających zajęcia w Kąciku Dobrego Startu. Dzieci mogą także przygotować wzory w domu wspólnie z rodzicami. Karty z wzorami do wyklejenia znajdują się w „Wyprawce na dobry start” z cyklu „Planeta dzieci”, są wydrukowane na grubszym papierze, dzięki czemu nie niszczą się po wyklejeniu.

¹⁹ M. Bogdanowicz, *Metoda dobrego startu w pracy...*, op. cit.; E. Bogdanowicz, *Rytmika Emila Jaques-Dalcroze'a w edukacji i terapii dzieci z symptomami nadpobudliwości psychoruchowej*, Uniwersytet Śląski, Katowice 2015.

Dzieci uczą się wzoru graficznego z zaangażowaniem wielu zmysłów: wzroku, słuchu, dotyku, kinestezji, czyli czucia ruchu. Zapamiętywanie wzorów odbywa się za pomocą wodzenia ręką (kinestezja), palcem po wzorze (dotyk), z jednoczesnym widzeniem wzoru (wzrok), słyszeniem piosenki (słuch) oraz niezbyt uświadamianym odczuwaniem ruchów całego ciała, narządów mowy, gałek ocznych. Nauczyciel pokazuje i opisuje, jak prowadzić palec po wzorze: gdzie zacząć, w jakiej kolejności i w jakim kierunku kreślić elementy wzoru. Ponieważ wzory do wielozmysłowego uczenia się są pokryte różną fakturą, dzieci, wymieniając się nimi, rejestrują wiele doznań sensorycznych, przez co dokładniej spostrzegają i trwale zapamiętują.

Niegraficzne odtwarzanie wzoru

Na tym etapie zajęć dzieci, śpiewając, odtwarzają wzór, lecz nie pozostawiają trwałego śladu. Rysują wzór w powietrzu, na plecach kolegi lub koleżanki, na blacie stołu, na tacy z piaskiem (można ją zrobić np. z pokrywy pudełka). Wzór mogą także kreślić w powietrzu wstążką, mogą wodzić palcem po wzorze utworzonym z walczka plasteliny, sznurka, sznurowadła. Wzór można odtworzyć, układając linę na podłodze, naciągając pętlę z gumy krawieckiej lub modelując go całym ciałem w pozycji stojącej albo leżącej. Wartością na tym etapie zajęć jest aktywne uczenie się wzoru z zaangażowaniem wyobraźni. Dlatego warto poprosić, aby rysując wzór w powietrzu, dzieci śledziły wzrokiem swojego „zaczarowanego palca”. Ćwiczenie to może także angażować twórcze myślenie, gdy nauczyciel zaprosi dzieci do współtworzenia przebiegu zajęć, gdy da im okazję wyboru techniki odtwarzania wzoru.

Nauczyciel powinien czuwać nad poprawnością odtwarzania wzoru, działanie dzieci nie może się bowiem sprowadzać się do niekontrolowanego machania ręką. Dzieci powinny wykonywać ruchy ściśle zlokalizowane w przestrzeni, co kształtuje rozumienie pojęć: *góra, dół, lewo, prawo, na, nad, w, za, przed*. Dzięki temu zajęcia rozwijają kierunkowy aspekt spostrzegania wzrokowego, orientację w schemacie ciała i przestrzeni oraz umiejętność nadawania pożądanego kierunku ruchom dowolnym i właściwego lokalizowania ich w przestrzeni. Ma to szczególne znaczenie we wspomaganiu rozwoju dzieci ze zwolnionym tempem kształtowania się lateralizacji i orientacji w przestrzeni. Wykonywanie ćwiczeń jedną ręką utrwala lateralizację czynności ruchowych, ponieważ służy ustaleniu dominacji ręki u dziecka oburęcznego.

Graficzne odtwarzanie wzoru

Zapamiętywanie i reprodukcja wzorów ćwiczy pamięć wzrokową i ruchową. Odtwarzanie wzorów gra-

ficznym ruchem i różnymi technikami (rysowanie, malowanie) rozwija koordynację wzrokowo-ruchową oraz motorykę rąk.

Precyzję ruchów dowolnych kształci się poprzez stawianie coraz trudniejszych wymagań: odtwarzanie wzorów na coraz mniejszej płaszczyźnie, początkowo zamasztywanymi ruchami, ograniczonymi jedynie zasięgiem ramienia, a następnie na powierzchni stołu, tacy z piaskiem, arkuszu papieru pakowego, kartce formatu A4, aż wreszcie na karcie pracy. Karty pracy do wszystkich zajęć są zamieszczone w „Wyprawce na dobry start” w cyklu „Planeta dzieci”. Wzór może być odtwarzany najpierw na odwrocie karty pracy. Najlepiej, gdy zostanie narysowany i kilkakrotnie odtworzony po śladzie – najpierw bez piosenki, potem z piosenką. Starsze dzieci, 5- i 6-latkowie, mogą „zapisać” piosenkę, wielokrotnie rysując wzór jeden obok drugiego. W ten sposób powstanie „szlaczek rysowany i śpiewany”. Podczas rysowania na odwrocie karty pracy narzędzia graficzne muszą być tak dobrane, aby nie uszkodziły głównej jej strony, a zatem należy unikać malowania pędzlem lub flamastrami.

Końcowe zadanie to dorysowanie zapamiętanego wzoru na głównej stronie karty pracy, dzięki czemu obrazek nawiązujący do treści piosenki będzie uzupełniony o brakujący element. Następnie narysowany wzór można wielokrotnie powtarzać ołówkiem lub kredką, śpiewając piosenkę. W grupie 6-latków dzieciom zainteresowanym pisaniem można zaproponować pisanie po śladzie 2–3 wyrazów zawierających poznane litery. Odtwarzanie wzoru i pisanie liter na małej płaszczyźnie stanowi wstęp do nauki pisania liter w liniaturze w zeszytach szkolnym: należy stosować zasadę odtwarzania wzoru początkowo na większych płaszczyznach (w powietrzu, na tacy), potem na mniejszych, na liniaturze skończony. Najpierw dziecko powinno narysować wzór, następnie utrwalić umiejętność jego odtwarzania bez śpiewania, a wreszcie rysować go w rytm śpiewanej piosenki po śladzie i samodzielnie jeden obok drugiego, tworząc szlaczek. Nie ma konieczności realizowania wszystkich tych etapów. Można je skrócić, jeśli grupa dobrze sobie radzi z łączeniem rysowania i śpiewania. Ważne jest w miarę rytmiczne wykonywanie tego zadania, łączenie śpiewania i rysowania.

Podczas reprodukcji wzorów stosuje się coraz trudniejsze techniki ich odtwarzania. Dzieci pracują kolejno w sposób wymagający coraz większej precyzji ruchów: całą kończyną (ręką, stopą), dłonią, palcem, kredką lub węglem, pędzlem, ołówkiem lub flamastrami, długopisem. Odtwarzanie wzorów na zmianę różnymi narzędziami stwarza sposobność uczenia się poprawnego trzymania ich w dłoni i kontrolowania siły nacisku, a w rezultacie kształci precyzję ruchów związanych

z rysowaniem i pisaniem, czyli grafomotorykę. Podczas wielokrotnego wykonywania wzorów w określonym kierunku: z góry na dół (linie pionowe), od lewej do prawej strony (linie poziome), odwrotnie do ruchu wskazówek zegara (koła) dochodzi do automatyzacji, wytworzenia się nawyków ruchowych przydatnych podczas pisania liter.

Dla usprawnienia dzieci leworęcznych jest wskazane rysowanie przez nie wzorów na tablicy lub kartce A4 umieszczonej na ścianie (w płaszczyźnie pionowej), a także w pozycji stojącej nad stołem (w płaszczyźnie poziomej na tacy z kaszą, tabliczce, kartce). Dzięki temu będą utrzymywać poprawny sposób trzymania w palcach narzędzia graficznego i układ lewej ręki podczas pisania. Sprzyja to również rozluźnieniu nadmiernego napięcia mięśniowego ręki i kontrolowaniu tego napięcia²⁰.

Ad 6. Wystawa prac

Zajęcia kończą się istotnym elementem – samooceną uczestników. Ważne jest, aby dzieci skupiły uwagę na narysowanych wzorach, wskazały znajdujące się na nich błędy i opisały je słownie. Werbalizacja spostrzeżeń czyni je dokładniejszymi, powoduje, że dzieci wnikliwiej analizują wykonane prace, przyswajają sobie nawyk ich sprawdzania i dokonywania korekty. Następnie nauczyciel może zachęcić uczestników, aby zaznaczyli (np. wykrzyknikiem, podkreśleniem) te wzory na karcie pracy, które najlepiej im się udały. Wyeksponowanie prac dzieci na wystawce to ostatni akcent zajęć, któremu towarzyszą komentarze dzieci i pochwały ze strony nauczyciela pod adresem najbardziej zaangażowanych autorów prac – tych, którzy wykazali chęć doskonalenia swoich umiejętności także wtedy, gdy były one obiektywnie słabe.

Na koniec można zaproponować dzieciom krótki odpoczynek: położenie się z poduszką na dywanie, głębokie oddechy, słuchanie kołysanki lub odpowiednio dobranej muzyki. Dzieci w parach mogą na zmianę wykonać na plecach koleżanki lub kolegi masażyk,

²⁰ M. Bogdanowicz, 2003; M. Bogdanowicz, M. Rożyńska, 2003; M. Bogdanowicz, M. Rożyńska, *Lewa ręka rysuje i pisze. Ćwiczenia przygotowujące do pisania dla dzieci leworęcznych. Część III*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2004.

na przykład do wierszyka: *Pisze pani na maszynie: raz, dwa, trzy* (naciskanie palcami jak na klawiszach), *kropka, przecinek* (zaznaczanie tych znaków z silnym naciskiem). Inne propozycje są dostępne w książce *Przytulanki, czyli wierszyki na dziecięce masażyki*²¹.

- Materiały dla dziecka trzyletniego, czteroletniego i pięcioletniego:

✓ Wzór:

- kolorowy – do wyklejenia materiałami o różnej fakturze, następnie do wodzenia palcem w rytm piosenki – wielozmysłowe poznawanie wzoru,
- czarny konturowy – do prezentacji i nauki sposobu kreślenia (kolejne ruchy oznaczone strzałkami z cyframi) – zapoznanie ze wzorem.

✓ Karta pracy

- miniatura wzoru – przypomnienie poznanego wzoru, miejsce na samodzielne próby kreślenia z wykorzystaniem różnych narzędzi – odtwarzanie wzoru po śladzie, odtwarzanie wzoru w formie sekwencji,
- rysunek do uzupełnienia przez dziecko wzorem poznany podczas zajęć.

- Materiały dla dziecka sześcioletniego:

✓ Wzór:

- kolorowy – do wyklejenia materiałami o różnej fakturze, następnie wodzenia palcem w rytm piosenki – wielozmysłowe poznawanie wzoru,
- zestawienie liter drukowanych i pisanych, małych i wielkich – do budowania świadomości istnienia różnych form graficznych liter, rodziny liter.

✓ Karta pracy

- duża czarna litera – do prezentacji i nauki sposobu kreślenia (kolejne ruchy oznaczone strzałkami z cyframi), miejsce na samodzielne próby kreślenia z wykorzystaniem różnych narzędzi – odtwarzanie wzoru po śladzie, odtwarzanie wzoru w formie sekwencji,
- pisanie po śladzie i samodzielnie poznanej litery drukowanej.

²¹ M. Bogdanowicz, *Przytulanki, czyli wierszyki na dziecięce masażyki*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2003.

III. Przykładowe scenariusze zajęć wraz ze wzorami, kartami pracy i piosenkami

1. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Trzylatek”

- Dla nauczyciela:
  - ✓ 20 scenariuszy zajęć w Kąciku Dobrego Startu: część A scenariusza realizowana w jednym tygodniu, część B scenariusza – w kolejnym tygodniu; całość stanowi propozycję do realizacji w ciągu roku szkolnego: od początku września do końca czerwca.
  - ✓ Płyta CD z piosenkami do Kącika Dobrego Startu.
- Dla dziecka:
  - ✓ „Wyprawka na dobry start” ze wzorami i kartami pracy do Kącika Dobrego Startu.
  - ✓ Tacka, którą można zrobić z pokrywy pudełka – spód należy wykleić kolorowym papierem tak, aby dziecko podczas kreślenia wzorów wyraźnie widziało kolorowy kształt. Można także zakupić dowolne tacki z kolorowym dnem lub tacki przeznaczone do Metody Dobrego Startu.

II CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Cz. 1 – realizowana we wtorek w pierwszym z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

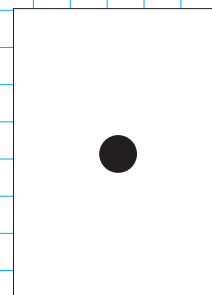
- **„Ja i ty” – nauka piosenki.** Dzieci siadają w kręgu i słuchają piosenki „Ja i ty” (CD3.1). N. ponownie ją odtwarza, recytując tekst piosenki. Dzieci powtarzają tekst, klaszcząc w dłonie, a następnie śpiewają piosenkę wraz z N., nadal klaszcząc w dłonie. ● CD3.1

Ja i ty

sl. i muz. Maria Zofia Tomaszewska

I ty, / i ja, / ona i / on
chodzimy / do przed / szko / la.
Lubimy / razem / bawić / się –
zabawa / to / weso / ła.

I my, / i wy, / ona i / on
bawimy / się / farba / mi.
Fartuszek, / który / każdy / ma,
pokryty / jest / plamka / mi.

- **„To my” – ćwiczenie komunikacji.** Dzieci razem z N. siadają w kole. N. wskazuje na siebie, mówiąc: *To jestem ja. Ja jestem...* (podaje swoje imię). *Niech każdy z was wskaże na siebie i powie: To jestem ja. Ja jestem...* Dzieci wykonują zadanie jednocześnie. Następnie N. wskazuje dziecko i pyta (akcentując zaimek ty): *Czy ty jesteś Ola?*

W zależności od tego, czy dziecko potwierdzi, czy zaprzeczy, N. mówi: *To jest Ola. Ona ma...* (np. brązowe oczy) lub: *To nie jest Ola. To jest..., ona ma...* Zabawę kontynuują dzieci (z pomocą N.), wskazując na rówieśnika: *To jest... On / Ona ma...* Na podsumowanie tej części zajęć N. mówi: *Proszę, chwycmy się wszyscy za ręce i razem powiedzmy: To my, przedszkolaki!* Następnie pyta dzieci: *Czy wiecie już, o kim mówimy, gdy używamy „ty”, „ona”, „on”, „my”, „ja”?* Pamiętajcie, aby wskazywać całą dłoń, a nie palcem. Następnie kładzie przed dziećmi wcześniej przygotowany ścinek materiału z plamą z farby: *Zastanówcie się, co to jest. Co wam przypomina ten kształt?* N. powinien przygotować kilka ścinków materiałów z różnymi plamami, tak aby każde chętne dziecko mogło opowiedzieć o swoich skojarzeniach. • **ścinki materiału z plamami**

• **„Wesoła piosenka” – ćwiczenia ruchowe i ruchowo-słuchowe.** Dzieci spacerują po sali, śpiewając piosenkę „Ja i ty”. Na sygnał N. wskazują osoby, określone poszczególnymi zaimkami.

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Przygotowanie wzoru – realizowane w poniedziałek w drugim z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

• Przygotowanie kart do wielozmysłowego uczenia się. Dzieci wyklejają **KDS – wzór 1** różnorodnymi materiałami, np. ziarnami, plasteliną, futerkiem, tekturą, filcem, papierem ściernym, folią aluminiową (karta do wykorzystania podczas kolejnych zajęć w Kąciku Dobrego Startu). • **KDS – wzór 1, wybrane materiały o różnych fakturach, klej**

II CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Cz. 2 – realizowana we wtorek w drugim z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

• **„Wygibasy” – ćwiczenia ruchowo-słuchowe.** N. włącza piosenkę „Ja i ty”: *Czy pamiętacie tę piosenkę? Śpiewaliśmy o tym, że chodzimy do przedszkola. Wiecie, że możemy chodzić, poruszając się na różne sposoby? Na przykład wielkimi krokami, małymi kroczkami, na palcach, na piętach i tak jak sami wymyślicie.* N. zachęca dzieci do śpiewania piosenki i chodzenia po sali w dowolny sposób. Po chwili proponuje zmianę kierunku chodzenia, używając określeń: *do tyłu, w bok, do przodu.* Prosi dzieci, aby jednocześnie dowolnym gestem wskazywały kierunek ruchu. • **CD3.1**

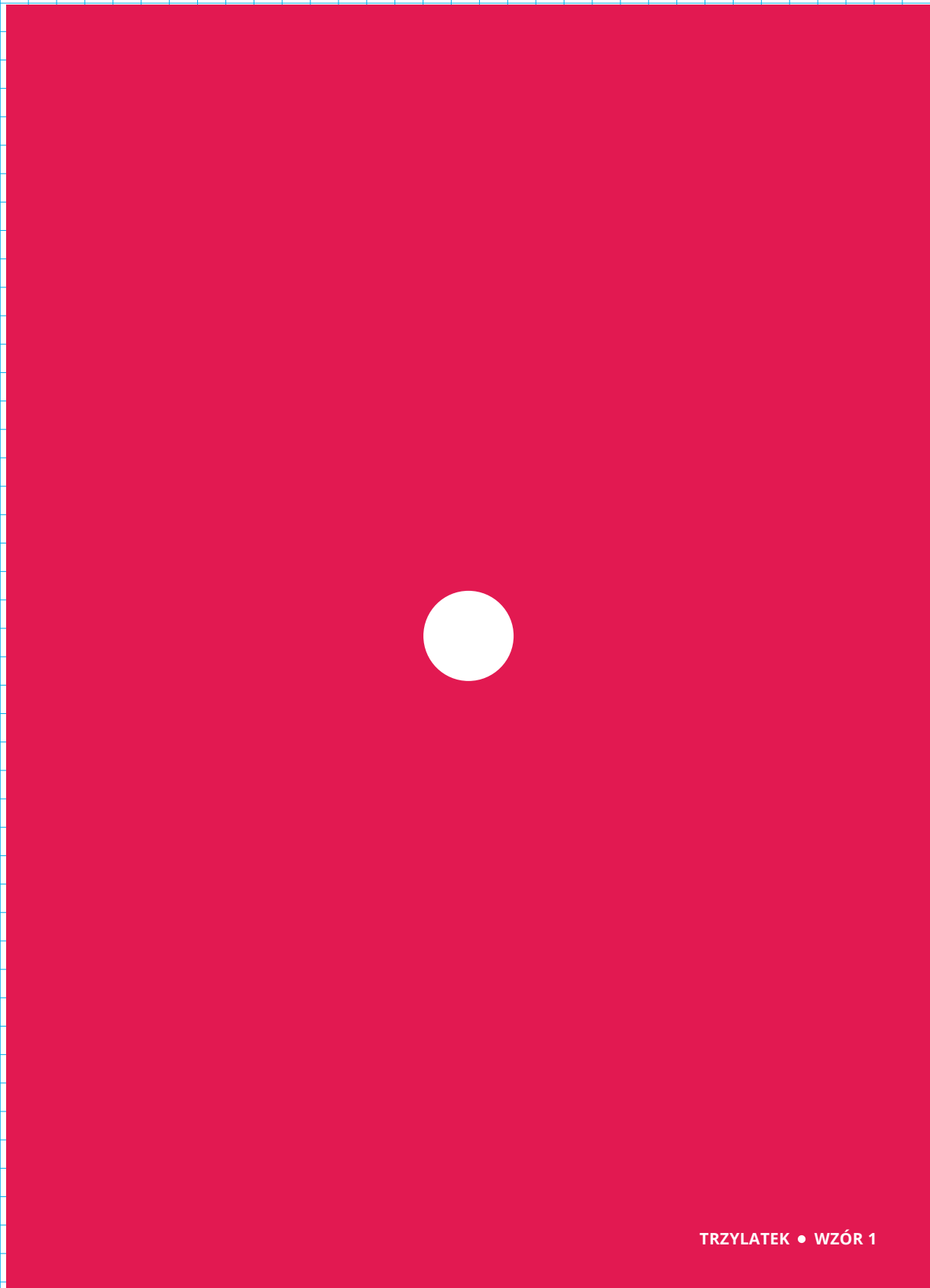
• **„Zabawy z kropką” – ćwiczenia ruchowo-słuchowo-wzrokowe.** Dzieci siadają na podłodze w kręgu, N. pokazuje **KDS – wzór 1** (kropka) i pyta: *Co widzicie na obrazku?, Ile tu jest plamek?, Jaki kształt ma plamka?, Gdzie jest plamka: na środku czy na brzegu kartki?* Następnie prosi o wybranie dowolnego małego przedmiotu (na przykład klocka, kredki, koralika) i ułożenie przedmiotów w przestrzeni względem plamki, np. *Położcie swój przedmiot nad plamką / pod plamką / obok plamki.* • **KDS – wzór 1, drobne przedmioty dla każdego dziecka (kłosek, kredka woskowa, koralik itp.)**

– **Uczenie się wielozmysłowe.** N. daje wszystkim dzieciom wcześniej przygotowane karty do wielozmysłowego uczenia się ze wzorem wyklejonym jakąś fakturą (np. plasteliną o różnych kolorach, futerkiem, tekturą, papierem ściernym, folią spożywczą). Pyta dzieci: *Jakiego koloru jest plamka?, Jaki jest wasz wzór, gdy go dotykacie?* N. może podpowiedzieć określenia, np. *twardy, miękki, śliski, szorstki, gładki, chropowaty, ciepły, zimny*, a dzieci wybierają te, które im pasują. Niektóre z nich powinny zostać wyjaśnione przez N. Dzieci wymieniają się kartami i opisują kilka kolejnych wzorów. Następnie śpiewają ponownie piosenkę, rytmicznie dotykając palcem po wzorze. Po chwili dzieci wymieniają się kartami. • **wyklejony KDS – wzór 1**

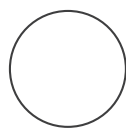
– **Niegraficzne odtwarzanie wzoru.** Dzieci siadają do stołów. N. przy każdym stoliku wyznacza dyżurnego i wyjaśnia, na czym polega jego rola. Dyżurni rozdają tacki z kaszą manną. N. pyta: *Czy plamkę możemy narysować palcem? Będziemy śpiewać piosenkę o plamie i rysować ją palcem na tacy z kaszą.* Dzieci śpiewają i robią kropkę, rytmicznie dotykając to samo miejsce na tacy z kaszą. Jeżeli po zrobieniu jednej kropki dziecko kontynuuje czynność, rysując wiele kropek – N. nie interweniuje. N. zachęca dzieci do oceny efektu ćwiczenia, pytając, ile narysowały kropek. • **tacki z kaszą manną**

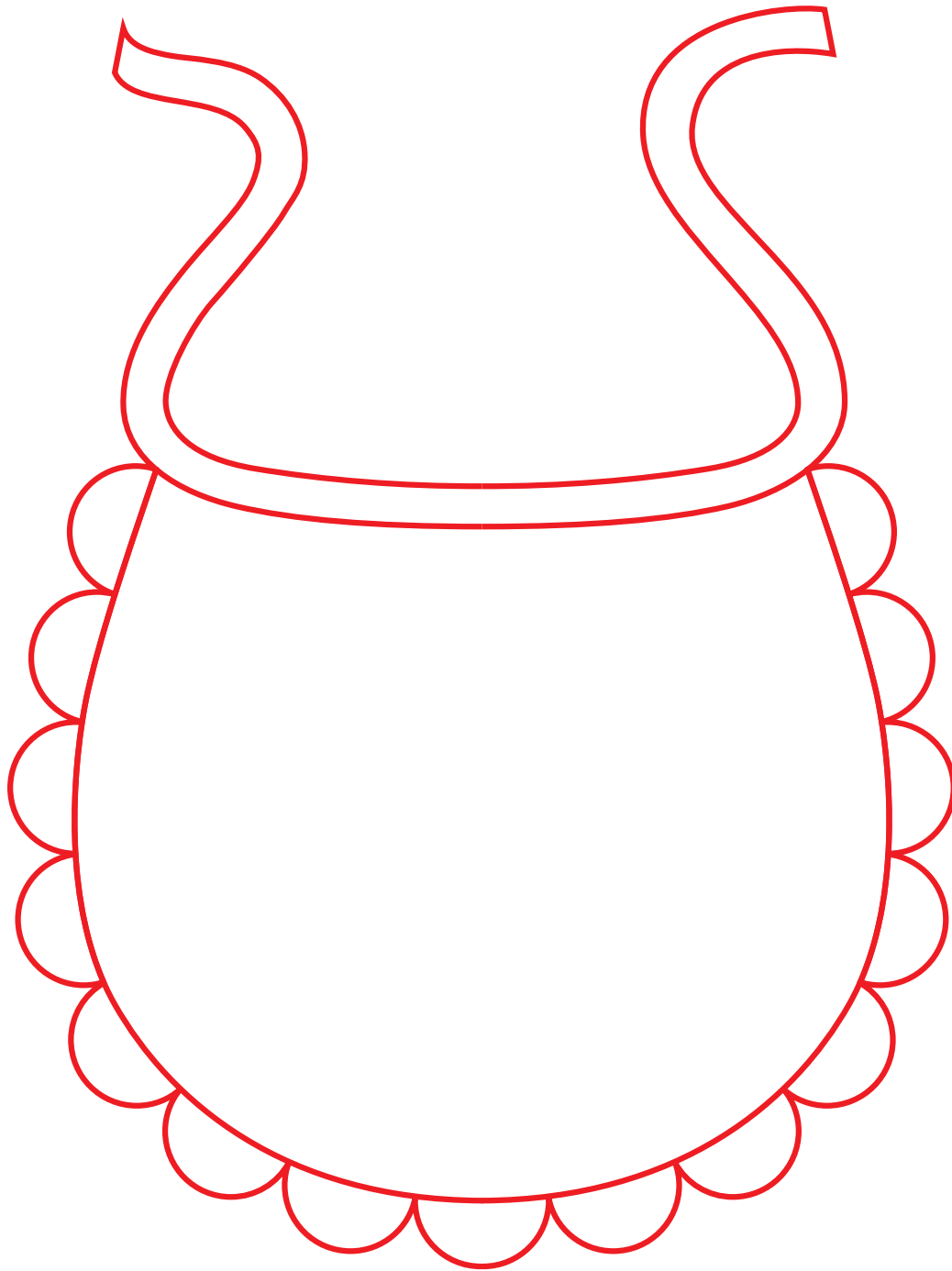
– **Graficzne odtwarzanie wzoru.** Dyżurni rozdają miseczki z farbami oraz **KDS – kartę 1** (rysunek fartuszka). N. zachęca dzieci do powtórzenia zabawy w rytmiczne stawianie kropek (plamek) na fartuchu palcem umocznym w farbie. Podczas wykonywania zadania dzieci śpiewają piosenkę. • **KDS – karta 1, farby**

• **Wystawa prac.** N. eksponuje w sali prace dzieci. Zachęca je do oglądania, chwali prace, podkreśla ich zalety i zaangażowanie autorów. • **klamerki, sznurek**

TRZYLATEK • WZÓR 1

TRZYLATEK • KARTA 1

2. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Czteroliatek”

- Dla nauczyciela:
  - ✓ 20 scenariuszy zajęć w Kąciku Dobrego Startu: część A scenariusza realizowana w jednym tygodniu, część B scenariusza – w kolejnym tygodniu; całość stanowi propozycję do realizacji w ciągu całego roku szkolnego: od początku września do końca czerwca.
  - ✓ Płyta CD z piosenkami do Kącika Dobrego Startu.
- Dla dziecka:
  - ✓ „Wyprawka na dobry start” ze wzorami i kartami pracy do Kącika Dobrego Startu.
  - ✓ Tacka, którą można zrobić z pokrywy pudełka – spód należy wykleić kolorowym papierem tak, aby dziecko podczas kreślenia wzorów wyraźnie widziało kolorowy kształt. Można także zakupić dowolne tacki z kolorowym dnem lub tacki przeznaczone do Metody Dobrego Startu.

II CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Cz. 1 – realizowana we wtorek w pierwszym z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

• **„Ślimak” – nauka piosenki.** Dzieci słuchają piosenki odtwarzanej z **CD** lub granej i śpiewanej przez N. Po jej wysłuchaniu powtarzają tekst w rytm piosenki, uderzając dłońmi – raz o uda, raz o dywan. Następnie wszyscy wspólnie śpiewają. • **CD3.1**

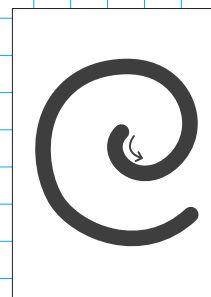
Ślimak

sl. i muz. Maria Zofia Tomaszewska

Piękne, wapienne domki //
 ślimaki na plecach mają, //
 w różnych bywają kształtach //
 dzieciom się podobają. //

Do przodu, wolno
 się poruszają //
 i jedną nogę
 do tego mają. //

Ref.: Muszle, muszelki
 muszle, muszelki. //

• **„Wolno – szybko” – ćwiczenie komunikacji.** N. zaprasza dzieci, aby usiadły w kręgu i pyta: *O czym jest ta piosenka? Jak się nazywa dom ślimaka? Gdzie jest dom ślimaka? Jak się porusza ślimak?* N. prosi dzieci, żeby podawały nazwy zwierząt, które poruszają się wolno i tych, które poruszają się szybko. N. proponuje zabawę ruchową, zachęcając dzieci, żeby pełzały wolno jak..., chodziły wolno jak..., skakały wysoko jak..., biegały szybko jak... Dzieci naśladują poruszanie się wymienionych zwierząt. N. pyta dzieci, jakie znają inne sposoby poruszania się zwierząt. Chętne dzieci mogą te sposoby zademonstrować. Następnie N. pokazuje dzieciom zgromadzone wcześniej muszle (lub fotografie muszli ślimaka). *Proszę, przyjrzyjcie się tym muszłom – czy są takie same, czy różne? Powiedzcie, która wam się najbardziej podoba i dlaczego. Spójrzcie na mój policzek, będę rysować na nim muszelkę językiem, spróbujcie to zrobić razem ze mną. Pamiętajcie, aby buzia była zamknięta.* Gdy N. już „narysuje” muszelkę na jednym policzku, kolejno „rysuje” ją

na drugim. Na koniec zachęca dzieci, aby uniosły do góry czubek języka i „narysowały” nim muszelkę jak najwyżej potrafią (na podniebieniu twardym). • **muszle lub fotografie muszli ślimaka**

● **„Muszla ze sznurka” – ćwiczenia ruchowe i ruchowo-słuchowe.** N. układa ze sznurka na dywanie duży kształt muszli ślimaka. Dzieci zdejmują buty i po kolei maszerują po sznurku, stopa za stopą. W tle słychać piosenkę „Ślimak”. Dzieci, które zapamiętały jej słowa, śpiewają wspólnie z N. • **sznurek, CD3.1**

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Przygotowanie wzoru – realizowane w poniedziałek w drugim z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

● Przygotowanie kart do wielozmysłowego uczenia się. Dzieci wyklejają **KDS – wzór 1** różnorodnymi materiałami, np. ziarnami, plasteliną, futerkiem, tekturą, filcem, papierem ściernym, folią aluminiową (karta do wykorzystania podczas kolejnych zajęć w Kąciku Dobrego Startu). • **KDS – wzór 1, wybrane materiały o różnych fakturach, klej**

II CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Cz. 2 – realizowana we wtorek w drugim z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

● **„Taniec ze wstążką” – ćwiczenia ruchowo-słuchowe.** N. włącza nagranie piosenki „Ślimak”, s. X, i pyta: *Czy pamiętacie, o jakim zwierzęciu śpiewaliśmy w tej piosence? Dyżurni rozdają dzieciom wstążki. Będziemy śpiewać o ślimaku i kręcić ręką wkoło tak, aby wstążką „narysować” w powietrzu muszelkę ślimaka. Dzieci tańczą swobodnie ze wstążkami.* • **CD3.1, wstążki**

● **„Co to może być?” – ćwiczenia ruchowo-słuchowo-wzrokowe.** N. zaprasza dzieci, aby siadły na dywanie w kręgu, a następnie pokazuje kartę ze wzorem (przedstawiającym kształt muszli ślimaka). N. pyta: *Co widzicie na obrazku, co wam ten rysunek przypomina?, Jak wygląda ta muszla?* Dzieci, wspomagane przez N., wymieniają jej cechy (np.: mała, okrągła, zwinięta, zakrecona). • **KDS – wzór 1**

– **Uczenie się wielozmysłowe.** N. rozdaje wszystkim dzieciom przygotowane wczoraj karty do wielozmysłowego uczenia się. Na każdej karcie jest wyklejony wzór (**KDS – wzór 1**) o innej fakturze (np. plastelina o różnych kolorach, futerko, tektura, papier ścierny, folia spożywcza). N. pyta: *Jaki jest wasz wzór, gdy go dotykacie?* N. może podpowiedzieć dzieciom różne określenia (np. twardy, miękki, śliski, szorstki, gładki, chropowaty, ciepły, zimny). *Jakiego koloru jest muszla ślimaka?* Dzieci wymieniają się kartami i opisują kilka kolejnych wzorów. N. mówi: *Zaspiewajmy piosenkę „Ślimak”. Podczas śpiewania będziemy rytmicznie wodzić palcem po wzorze. Zaczynamy od środka i posuwamy się do końca muszli ślimaka.* N. pokazuje tę czynność. Dzieci ją naśladowują i wymieniają się kartami. • **wyklejony KDS – wzór 1**

– **Niegraficzne odtwarzanie wzoru.** Dyżurni rozdają dzieciom kawałki sznurka lub sznurowadła. N. proponuje: *Ułóżcie ze sznurka/sznurowadła muszelkę ślimaka podobną do tej ze wzoru.* Następnie dyżurni rozdają dzieciom tace z kaszą. N. mówi: *Narysujcie muszelkę ślimaka – taką jak we wzorze.* N. sprawdza, jak dzieci wykonują zadanie, i pomaga tym, którym nie idzie najlepiej. Następnie dzieci śpiewają piosenkę „Ślimak”, i wielokrotnie wodzą palcem po narysowanym wzorze. • **sznurek/sznurowadło, tace z kaszą**

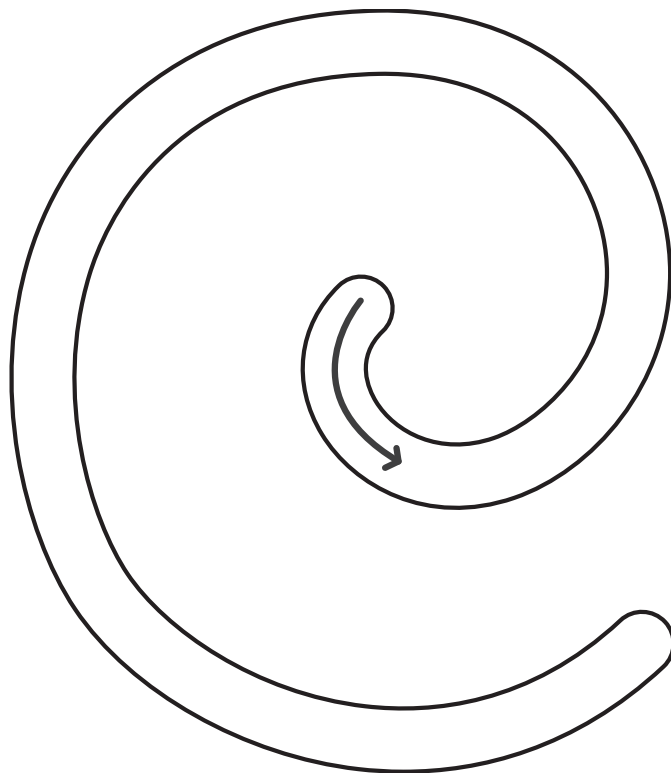
– **Graficzne odtwarzanie wzoru.** Dzieci otrzymują kartę pracy z rysunkiem grządki w ogrodzie, z rośliną o wielkim liściu. N. zachęca dzieci, aby narysowały muszelkę ślimaka na liściu. N. mówi: *A teraz będziemy śpiewać i rysować muszelkę po śladzie, zaczynamy od środka.* Dzieci rysują wzór kilkakrotnie po tym samym śladzie. Chętne dzieci mogą także rysować muszle w innych miejscach kartki. • **KDS – karta 1, flamastry**

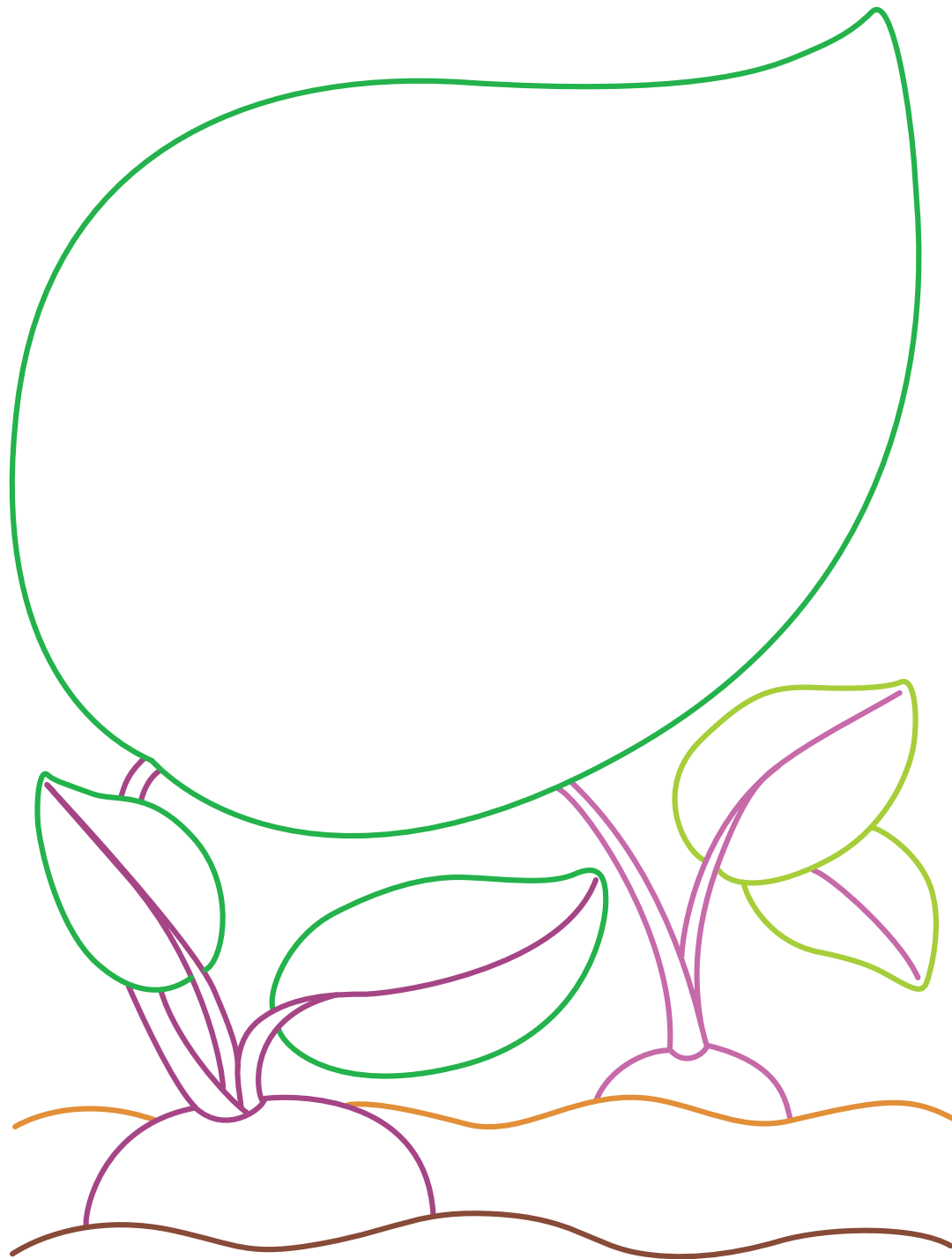
● **Wystawa prac.** N. wspólnie z dziećmi przygotowuje wystawę prac, np. przypinając je klamerkami do rozwieszonych sznurka. Zachęca dzieci do wspólnego ich oglądania, chwali poszczególne prace, podkreślając ich zalety i zaangażowanie autorów. Dzieci mogą uszeregować swoje prace według wielkości narysowanego wzoru (muszli ślimaka). • **klamerki, sznurek**

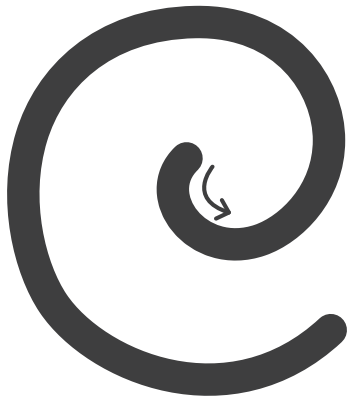
CZTEROLATEK • WZÓR 1

CZTEROLATEK • KARTA 1

3. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Pięciolatek”

- Dla nauczyciela:
  - ✓ 20 scenariuszy zajęć w Kąciku Dobrego Startu: część A scenariusza realizowana w jednym tygodniu, część B scenariusza – w kolejnym tygodniu; całość stanowi propozycję do realizacji w ciągu całego roku szkolnego: od początku września do końca czerwca.
  - ✓ Płyta CD z piosenkami do Kącika Dobrego Startu.

- Dla dziecka:
  - ✓ „Wyprawka na dobry start” ze wzorami i kartami pracy do Kącika Dobrego Startu.
  - ✓ Tacka, którą można zrobić z pokrywy pudełka – spód należy wykleić kolorowym papierem tak, aby dziecko podczas kreślenia wzorów wyraźnie widziało kolorowy kształt. Można także zakupić dowolne tacki z kolorowym dnem lub tacki przeznaczone do Metody Dobrego Startu.

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Cz. 1 – realizowana we wtorek w pierwszym z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

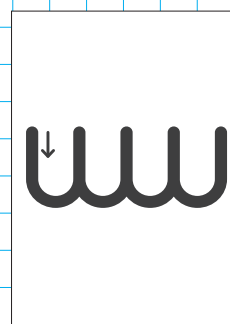
- **„Falbanki” – nauka piosenki.** Dzieci siedzą w kręgu i uważnie słuchają piosenki. Następnie N. recytuje jej tekst. Przedszkolaki powtarzają za N. kolejne wersy, a później śpiewają piosenkę i jednocześnie, kołysząc się w rytm, rękami rysują w powietrzu falbanki. ● CD3.1

Falbanki

st. i muz. Maria Zofia Tomaszewska

Falban / kowe / tuski / ryby //
 albo / smoka, / co na / niby //
 w falban / kowych / chmurach / leci //
 i poz / drawia / wszystkie / dzieci. //

Ref.: Smo / ki są / w baj / kach, //
 w ksią / żkach / mieszka / ją //
 i / na o / go / nach /
 fal / banki / ma / ja. //

- **„Falbany i falbanki” – ćwiczenie komunikacji.** Dzieci siedzą w kręgu. N. zachęca je do wypowiedzi na temat piosenki. Sprawdza, czy wszyscy wiedzą, co to są falbany i falbanki, czym się różnią. N. pyta: *Jakie zwierzęta pojawiły się w piosence? Po jakim względem różnią się od siebie, a pod jakim są podobne?* N. przywołuje pojęcia nadrzędne typu: zwierzęta, postacie z bajek.

N. prezentuje **KDS – wzór 1** jako pomoc w skojarzeniach i pyta: *Gdzie można zobaczyć falbanki? Co jeszcze jest podobne do falbanek?* Następnie dzieci szukają w sali różnych elementów kojarzących się z falbankami.

- **KDS – wzór 1**

- **„Falbanki ze wstążki” – ćwiczenia ruchowe i ruchowo-słuchowe.** Każde dziecko otrzymuje wstążkę i za jej pomocą rysuje w powietrzu falbanki w rytm piosenki. Dzieci same decydują, jak będą się poruszać. ● CD3.1, wstążki, najlepiej zamocowane na patyku

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Przygotowanie wzoru – realizowane w poniedziałek w drugim z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

- Przygotowanie kart do wielozmysłowego uczenia się. Dzieci wyklejają **KDS – wzór 1** różnorodnymi materiałami, np. ziarnami, plasteliną, futerkiem, tekturą, filcem, papierem ściernym, folią aluminiową (karta do wykorzystania podczas kolejnych zajęć w Kąciku Dobrego Startu). ● **KDS – wzór 1, wybrane materiały o różnych fakturach, klej**

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Cz. 2 – realizowana we wtorek w drugim z dwóch tygodni pracy ze scenariuszem.

- **„Rysujemy falbanki” – ćwiczenia ruchowo-słuchowe.** Dzieci, siedząc w kręgu, śpiewają piosenkę „Falbanki” w wolnym tempie i rysują palcem w powietrzu małe falbanki. Następnie trzymając się za ręce, podnoszą palce wysoko i opuszczają, tworząc duże falbany. ● **CD3.1, zapis nutowy → ucze.pl**

- **„Falbanka tu i tam”.**

– **Ćwiczenia ruchowo-słuchowo-wzrokowe.** N. prezentuje dzieciom kartę ze wzorem 1 i zadaje pytania: *Co przypomina wam wzór na obrazku? Ile jest falbanek? Jak są ułożone?* ● **KDS – wzór 1**

– **Uczenie się wielozmysłowe.** N. daje każdemu dziecku wcześniej przygotowaną kartkę do wielozmysłowego uczenia się i zadaje pytania: *Co czujecie, gdy dotykacie karty? Jakiego jest koloru?* Przedszkolaki wymieniają się kartami i opisują kilka kolejnych wzorów.

Następnie dzieci śpiewają piosenkę i rytmicznie wodzą palcem po wzorze, zaczynając od lewej strony (w celu utrwalenia orientacji w prawej i lewej stronie schematu ciała N. może np. narysować kropkę na wierzchu prawej dłoni każdego dziecka lub poprosić, aby dzieci założyły frotki na nadgarstek prawej ręki). Dzieci wodzą palcem po wzorze, w zwolnionym tempie, dostosowanym do rysowania kolejnych elementów wzoru. Potem wymieniają się kartami. ● **KDS – wzór 1**

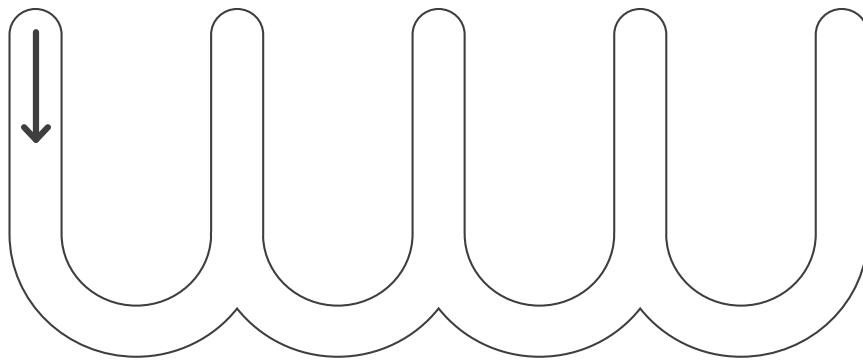
– **Niegraficzne odtwarzanie wzoru.** Dzieci lepia z plasteliny wateczek i układają go w falbankę. Następnie śpiewają piosenkę i wodzą palcem po wzorze, zaczynając od lewej strony. ● **plastelina**

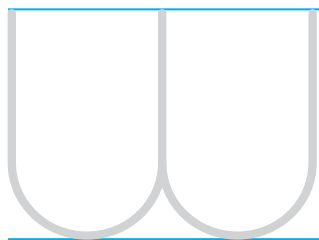
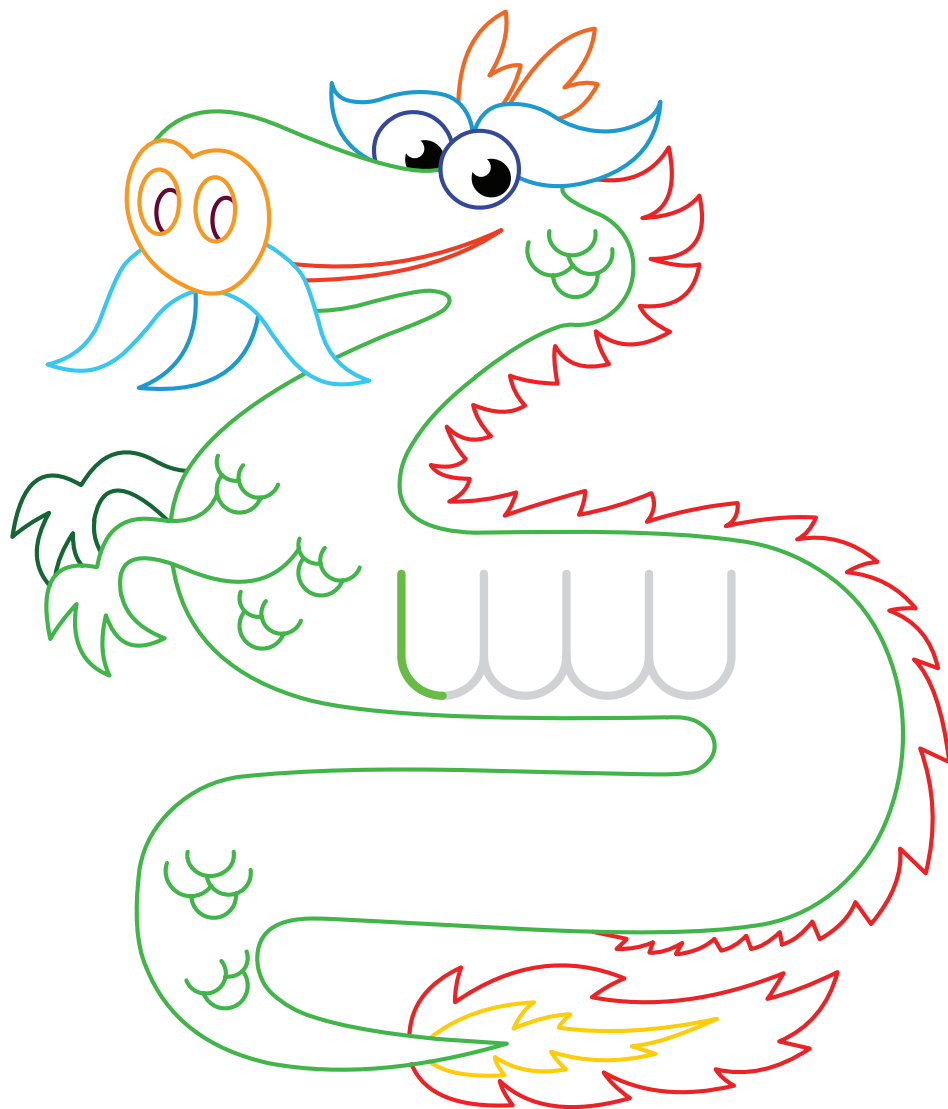
– **Graficzne odtwarzanie wzoru.** Dzieci śpiewają piosenkę i malują palcami umocznymi w farbie wzory na karcie 1. Następnie wybierają sobie narzędzie (kredki, mazaki, ołówek) i nadal śpiewając, rysują wzory w linijce u dołu kartki. ● **KDS – karta 1, farby, kredki, mazaki, ołówki**

- **Wystawa prac.** N. może zaproponować dzieciom, aby pokolorowały smoka. Ekspozuje prace dzieci, np. przypinając je klamerkami do rozwieszzonego sznurka. Zachęca dzieci do wspólnego ich oglądania, chwali prace, podkreślając ich zalety i zaangażowanie autorów. Dzieci ustalają, w której pracy pojawił się najśmieszniejszy smok. ● **klamerki, sznurek**

PIĘCIOLATEK • WZÓR 1

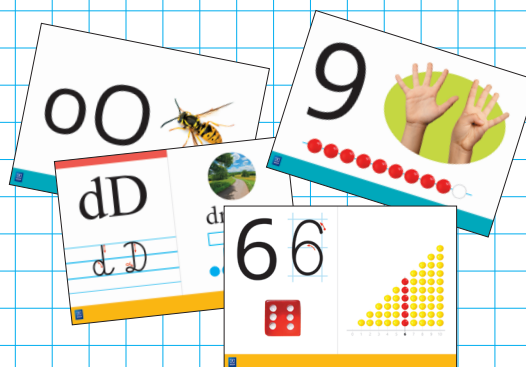
PIĘCIOLATEK • KARTA 1

4. Organizacja materiału do realizacji Kącika Dobrego Startu w cyklu „Planeta dzieci. Sześciolatek”

- Dla nauczyciela:
  - ✓ 23 scenariusze zajęć w Kąciku Dobrego Startu – każdy scenariusz poświęcony wprowadzeniu jednej litery: O, A, M, L, T, I, D, E, U, K, Z, B, N, S, R, G, P, W, C, J, F, Ł, H. Wprowadzenie litery y/Y nie jest wspierane zajęciami w Kąciku Dobrego Startu. Część A scenariusza realizowana jest w dniu poprzedzającym dzień wprowadzania litery w cyklu „Planeta dzieci”, część B scenariusza jest realizowana w dniu wprowadzania litery. Całość stanowi propozycję do realizacji w ciągu całego roku szkolnego: od początku września do końca czerwca.
  - ✓ Płyta CD z piosenkami do Kącika Dobrego Startu.
  - ✓ „Sensografia litery i liczby” – plansze z prezentacją liter i liczb pokrytych lakierem wypukłym, umożliwiającym rozpoznanie litery za pomocą dotyku.
- Dla dziecka:
  - ✓ „Wyprawka na dobry start” ze wzorami i kartami pracy do Kącika Dobrego Startu.
  - ✓ Tacka, którą można zrobić z pokrywy pudełka – spód należy wykleić kolorowym papierem tak, aby dziecko podczas kreślenia wzorów wyraźnie widziało kolorowy kształt. Można także zakupić dowolne tacki z kolorowym dnem lub tacki przeznaczone do Metody Dobrego Startu.

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Przygotowanie wzoru – realizowane w piątki, w tygodniu poprzedzającym wprowadzenie litery.

- **Przygotowanie wzoru.** Dzieci ozdabiają literę **J** z **KDS – wzór 20** wybranymi materiałami (plasteliną, kaszą, guzikami, makaronem, piaskiem, kamykami, futerką, folią aluminiową, piórkami, wstążeczkami, papierem kolorowym, bibułą, folią bąbelkową, filcem itp.). Istotne, aby wyklejane litery miały różne faktury. Dzieci wodzą palcami po literze, utrwalając jej kształt. (Wzór do wykorzystania podczas poniedziałkowych zajęć KDS). • **KDS – wzór 20, wybrane materiały o różnych fakturach**

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

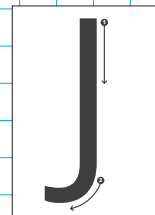
Cz. 1 – realizowana w poniedziałki przed wprowadzeniem litery.

- **„Janek” – nauka piosenki.** Dzieci siedzą w kręgu i uważnie słuchają piosenki. Następnie N. recytuje jej tekst. Dzieci powtarzają kolejne wersy w parach, uderzając rytmicznie dłońmi na zmianę o dywan i o kolana. Na koniec śpiewają wspólnie, wykonując powyższe gesty. **CD3.20**

Janek

śl. i muz. Maria Tomaszewska

Dziadek / Janek, // gdy się / zbudzi, //	Alę / czasem // lubi / usiąść //
podkle / ja, ma // luje, / stuką, //	Z fili / żanką // czarnej / kawy, //
I wca / le mu // się nie / nudzi, //	opo / wiada // o wszech / świecie, //
wciąż za / jęcia // sobie / szuka. //	który / bardzo // jest cie / kawy. //

● **„Rymujemy” – ćwiczenie komunikacji.** N. wraz z dziećmi siada w kole. Pyta: *O kim jest piosenka? Co lubi robić dziadek Janek? Czy ktoś z was ma w rodzinie dziadka, a może dwóch dziadków? Jak mają na imię? Co lubią robić? Co wy lubicie z nimi robić? Czy jeszcze pracują, czy są na emeryturze? Dziadek Janek opowiada o wszechświecie, czyli o czym?* N. prosi, by dzieci opowiedziały, jakie one mają zdolności. Chętne dzieci mogą to pokazać bez użycia słów.

● Następnie N. proponuje podanie rymów z tekstu piosenki. Czyta tekst bardzo wolno, akcentując słowa tak, aby dzieci mogły odnaleźć rymy. N. pyta: *Która część rymujących się słów brzmi podobnie, na przykład: zbudzi – nudzi, stuką – szuka; początek czy koniec?* Prosi, by dzieci podały rymy do słów: *kawa, ciekawy, maluje.*

● **„Majsterkujemy” – ćwiczenie ruchowe i ruchowo-słuchowe.** N. pyta: *Co to znaczy, że dziadek Janek lubi majsterkować? Co robi?* Prosi dzieci, by w czasie śpiewania piosenki pokazywały ruchy związane z majsterkowaniem (wbijane gwoździ, cięcie nożyczkami, malowanie pędzlem, kręcenie śrubokrętem itp.). • CD3.20

III CZĘŚĆ DNIA

KDS Kącik Dobrego Startu

Cz. 2 – realizowana we wtorki, w dniu wprowadzenia litery.

● **„Pięści na woreczki” – ćwiczenia ruchowo-słuchowe.** Dyżurni rozdają po 2 woreczki. Dzieci śpiewają piosenkę i wystukują jej rytm 2 pięściami jednocześnie (1. zwrotka), a potem na przemian (2. zwrotka). • woreczki, CD3.20

● **„Litera J” – ćwiczenia ruchowo-słuchowo-wzrokowe.** Dzieci siadają w kręgu na dywanie. N. pokazuje **KDS – wzór 20 b** (z literą J: wielką i małą drukowaną oraz wielką i małą pisaną) i zadaje dzieciom pytanie: *Co to jest?* Gdy dzieci się wypowiedzą, N. mówi: *Tak wyglądają litery j, J. To taka mała rodzina liter, które oznaczają głoskę j. Razem z innymi literami J znajduje się w alfabecie, czyli w wielkiej rodzinie wszystkich liter. Nabierzcie dużo powietrza nosem i wypowiadajcie głoskę j w sposób przerywany tak długo, na jak długo wystarczy wam powietrza.* (N. demonstruje sposób wypowiedzania głoski j). N. demonstruje wielką literę J na niewylepionym egzemplarzu

KDS – wzór 20 a. Prosi dzieci, by podały, do czego jest podobna. • KDS – wzór 20

– **Uczenie się wielozmystowe.** N. daje każdemu dziecku wcześniej przygotowany **KDS – wzór 20 a** z wielką literą J drukowaną, wyklejoną materiałem o różnej fakturze (plasteliną, folią aluminiową, bibułą, papierem kolorowym, guzikami, kaszą, piaskiem, piórkami, cekinami, filcem itp.). Prosi, by dzieci opisały, jaka jest w dotyku otrzymana litera (*twarda, miękka, śliska, szorstka, gładka, chropowata* itp.) oraz jakiego jest koloru. Pokazuje, gdzie należy zacząć i jak kreślić kolejne elementy litery. Następnie dzieci wymieniają się kartami i opisują kilka kolejnych wzorów litery J. N. mówi: *Zaspiewajmy piosenkę „Janek”. Podczas śpiewania będziemy przesuwać palcem po literze J na karcie.* N. pokazuje tę czynność, a dzieci naśladują. Następnie wymieniają się kartami i powtarzają ćwiczenie. • KDS – wzór 20 a, CD3.20

– **Niegraficzne odtwarzanie wzoru.** Dzieci siadają przy stołach. Dyżurni rozdają miseczki z wodą i kolorowe kartki A4. Dzieci śpiewają piosenkę i mokrym palcem kilkakrotnie kreślą literę J na kartkach. • miseczki z wodą, kolorowe kartki

– **Graficzne odtwarzanie wzoru.** Dyżurni rozdają węgiel kreślarski i czyste kartki A4. N. zachęca dzieci do kreślenia litery J węglem na kartce. Wskazuje, gdzie należy zacząć i jak kreślić kolejne elementy litery. Następnie dyżurni rozdają **KDS – karta 20** i różne narzędzia kreślarskie (długopisy, ołówki, różnego rodzaju kredki, mazaki itp.). Dzieci kreślą litery J na karcie, zmieniając narzędzia pisarskie i jednocześnie śpiewając piosenkę „Janek”. N. sprawdza poprawność pisania liter (kierunek ruchu ręki), indywidualnie koryguje. Na koniec zachęca dzieci do napisania na karcie wielu liter z jednoczesnym śpiewaniem kolejnych wersów piosenki. Chętne dzieci piszą wyrazy na karcie po śladzie i samodzielnie. • KDS – karta 20, węgiel kreślarski, różne narzędzia pisarskie, CD3.20

● **Wystawa prac.** Dzieci wspólnie z N. przypinają prace klamerkami do rozwieszzonego sznurka. N. zachęca dzieci do wspólnego oglądania, chwali prace, podkreślając ich zalety i zaangażowanie autorów. • klamerki, sznurek

J

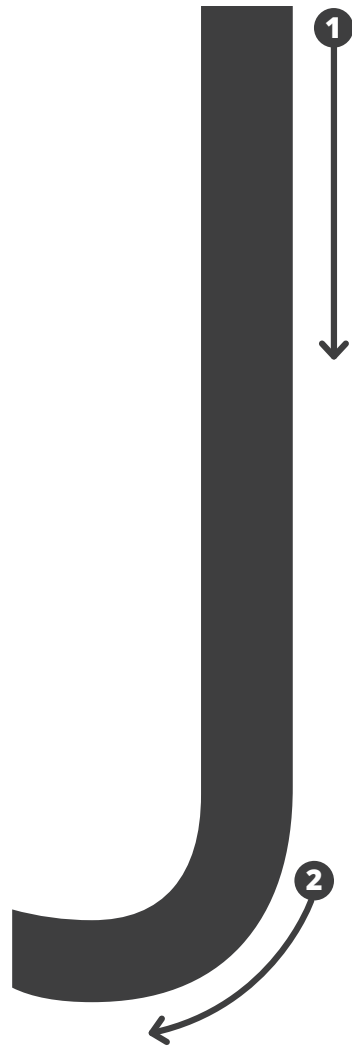
SZEŚCIOLATEK • WZÓR 20a

j J

j

J

SZEŚCIOLATEK • WZÓR 20b

JOGURT TRAMWAJ

SZEŚCIOLATEK • KARTA20

IV. Opis osiągnięć rozwojowych dzieci

audiobook
rozdział 3.

Zajęcia proponowane w Kąciku Dobrego Startu są przewidziane dla dzieci w wieku przedszkolnym, w czterech grupach wiekowych: 3-latków, 4-latków, 5-latków i 6-latków. Celem zajęć jest wspomaganie rozwoju dzieci, dlatego konieczna jest świadomość ich osiągnięć rozwojowych w każdym roku życia. Poniżej przedstawiono opisy osiągnięć rozwojowych dzieci 3-, 4-, 5- i 6-letnich we wszystkich aspektach ich funkcjonowania: motorycznym, emocjonalnym i społecznym, poznawczym i intelektualnym. Dzięki ich znajomości można dostrzec opóźnienia rozwojowe i określić kierunek oddziaływań naprawczych określanych indywidualnie dla każdego dziecka.

1. Osiągnięcia rozwojowe trzylatka

Ten rok życia dziecka to czas względnej harmonii, otwarcia i gotowości do podejmowania nowych ról, np. przedszkolaka, oraz początków umiejętności współdziałania. Po okresie buntu i/lub płaczliwości w 2. roku życia 3-latek gotowy jest pokojowo i zgodnie nabywać nowe umiejętności i wiedzę. Najskuteczniej dzieje się to poprzez zabawę i aktywności proponowane dziecku właśnie w takiej formie.

Ogólny rozwój motoryczny i samodzielność

Ruchy dziecka są skoordynowane i sprawne – 3-latek maszeruje, biega, skacze. Może przez chwilę stać na jednej nodze. Coraz lepiej planuje ruch i potrafi omijać przeszkody na drodze. Korzysta z urządzeń znajdujących się na placu zabaw; rzuca i kopie piłkę; jeździ na rowerku biegowym (czyli bez pedałów, odpychając się nogami) i/lub trójkołowym. Radzi sobie z wchodzeniem i schodzeniem ze schodów w sposób naprzemienny, co oznacza, że nie dostawia już stopy do stopy, tylko na kolejnych stopniach stawia raz prawą, raz lewą stopę. Lubi i potrafi uczestniczyć w zabawach i aktywnościach uwzględniających różne ruchy całego ciała. Prawidłowy rozwój motoryki dużej dziecka implikuje wzrost sprawności w zakresie motoryki małej i grafomotoryki, dlatego aktywności proponowane w Kąciku Dobrego Startu obejmują także zadania wymagające maszerowania, biegania, skakania (dowolnie, po określonym torze,

w różnym tempie, w specjalny sposób) – a więc związane z ćwiczeniem planowania ruchu i koordynacji, a także kontrolowania i korygowania czynności ruchowych.

Dziecko 3-letnie potrafi w ciągu dnia kontrolować swoje potrzeby fizjologiczne i korzystać z toalety z mniejszym lub większym wsparciem dorosłego. Samodzielnie myje zęby, twarz i ręce, a następnie wyciera je ręcznikiem. Bez pomocy jest w stanie zdjąć prawie wszystkie części garderoby, natomiast wkłada te elementy ubrania, które nie wymagają zapinania guzików lub zamka błyskawicznego, są dość luźne i niezbyt skomplikowane, np. rozpinaną kurtkę, bezrękawnik, spodnie dresowe, koszulkę, czapkę, szalik, rękawiczki z jednym palcem. Zdejmuje i zakłada buty. Spożywa różne posiłki, posługując się łyżką i widelcem; pije z kubka i potrafi nalać napój z butelki / dzbanka.

Motoryka mała / sprawność manualna

Dziecko w wieku 3 lat potrafi zbudować wieżę z 4–8 elementów. Nawleka korale na sznurek. Zaczyna ciąć przystosowanymi do jego wieku nożyczkami i próbuje wycinać po linii, konturze. Dopasowuje fragment obrazka do całości, składa w całość obrazek podzielony na 2–3 fragmenty.

Zazwyczaj 3-latek potrafi prawidłowo trzymać ołówek podczas rysowania, jeśli dorośli stwarzali mu okazję do rysowania i uczyli prawidłowego chwytu. W tym wieku częstym zjawiskiem jest oburęczność, czyli nieustalona lateralizacja. Jednocześnie na tym etapie kształtowania się dominacji czynności ruchowych stosunkowo silnie uwidacznia się praworęczność. Na długo przed 3. rokiem życia dziecko zaczyna rysować: najpierw kropki, stukając kredką o papier i odkrywając rezultaty tej zabawy, potem pojedyncze linie. Naśladując dorosłego, kreśli linie poziome, pionowe i ukośne. Za sprawą modelowania oraz przy zaznaczającej się dominacji prawej ręki rysuje poziome linie – od lewej do prawej strony (przy dominacji lewej ręki – odwrotnie), linie pionowe zaś – zaczynając od góry ku dołowi. Po liniach pojawiają się „kłębuszki”, półokręgi, a następnie koło. Umiejętność zamykania przestrzeni i tworzenia kształtów zbliżonych do różnych figur stanowi początek drugiej fazy bazgroty zwanej bazgrołą przedmiotową (po fazie bazgroty

bezprzedmiotowej, charakterystycznej dla dzieci w wieku około 1,5–2 lat, gdy rysowane przez malucha linie i kropki zachodzą na siebie, nie mają początku, końca ani określonego znaczenia). Dziecko między 3. a 4. rokiem życia rysuje pierwsze „głównogi”, które „ożywia” poprzez słowne dodanie różnych informacji.

Opisane kamienie milowe w rozwoju grafomotoryki pojawiają się we wskazanym okresie życia dziecka pod warunkiem, że dorośli umożliwiają mu tego rodzaju aktywności. Na tym wczesnym etapie aktywności graficznej niezwykle ważne jest, aby stwarzać dziecku jak najwięcej okazji do niej, chwalić i eksponować wytwory młodego artysty. Pobudza to jego ciekawość i motywację do rysowania i kreślenia, a tym samym do doskonalenia motoryki rąk, koordynacji wzrokowo-ruchowej i integracji percepcyjno-motorycznej. Dlatego właśnie tak istotnym elementem każdych zajęć w Kąciku Dobrego Startu jest prezentacja wytworów i prac dzieci oraz zwracanie uwagi na ich starania, bez względu na ostateczny rezultat. W czasie zajęć 3-latkowie trenują sprawność rąk poprzez m.in. niegraficzne odtwarzanie wzorów, wystukiwanie w odpowiedni sposób rytmów czy „malowanie” palcami w powietrzu. Fundamentalne znaczenie ma dawanie maluchom okazji do posługiwania się różnymi narzędziami służącymi do uzyskania efektu graficznego: od malowania palcami umoczone w farbie, poprzez stemple (np. z przeciętych na pół owoców, warzyw), pędzle, flamastry, do kredek. W przypadku najmłodszych przedszkolaków wzory są bardzo proste. Nie wymagają jeszcze wysokich kompetencji w zakresie planowania ruchu i koordynacji wzrokowo-ruchowej. Natomiast samo kreślenie i używanie różnych narzędzi wzbogaca dziecko w ważne rozwojowo doświadczenia dotyczące dostosowania siły mięśni podczas trzymania odpowiedniego narzędzia pisarskiego, siły nacisku, sposobu chwytu narzędzia, uświadomienia sobie możliwości, jakie daje odpowiednie używanie własnych rąk. Ważne jest, aby dzieci polubiły zabawy w rysowanie, a przy okazji już na tym etapie rozwoju czynności grafomotorycznych przygotowywały się do opanowania umiejętności szkolnych, jakimi są rysowanie i pisanie.

Rozwój społeczny i emocjonalny

Po czasie adaptacji najmłodszy przedszkolak zazwyczaj umie sobie poradzić z separacją od rodziców, chociaż czasami mogą pojawiać się okresy płaczliwości czy zachwiania poczucia bezpieczeństwa. U 3-latków rodzi się zdolność do współodczuwania, dziecko zaczyna sobie uświadamiać, że potrzebuje innych, dlatego samo także stara się ich zadowolić i spełnić ich oczekiwania. Buduje relacje z innymi osobami – bezpośrednio i otwarcie odnosi się do nauczyciela i stara się podporządkowywać jego poleceniom. Stara się pomagać w czynnościach

przygotowawczych do danych zajęć i sprzątać po ich zakończeniu. Ćwiczenia orientacyjno-porządkowe stanowią jeden z elementów Kącika Dobrego Startu – istotne jest podkreślanie znaczenia umiejętności przygotowania stanowiska zabawy / pracy, przyniesienia odpowiednich pomocy do ćwiczeń, tak aby wystarczyło ich dla każdego uczestnika zajęć, porządkowania i sprzątnięcia po zakończeniu zadania. Ważna jest rola dyżurnego, którego aktywność musi być obserwowana i ukierunkowana przez nauczyciela. Dzieci 3-letnie szybko się uczą i już po kilkorgu zajęciach (po 1–2 miesiącach) rozumieją rolę dyżurnego, która sprowadza się do takich zadań jak odbieranie pomocy od nauczyciela i rozdanie ich kolegom i koleżankom siedzącym przy jego stole, a po zakończeniu zadania – oddanie pomocy i kart pracy nauczycielowi. Jest to zatem trening samodzielności, tworzenia planu działania i jego realizacji, kontrolowania i korygowania czynności ze względu na wyznaczony cel. W tym samym stopniu jest to też ćwiczenie empatii (współodczuwania) wobec kolegów.

Okolo 3. roku życia kształtują się umiejętności społeczne. 3-latek zna formy grzecznościowe i ich używa, jest uprzejmy w stosunku do innych. Okazuje sympatię i miłość najbliższym, a także upewnia się, że jest kochany i lubiany. Chętnie się wygłupia i rozśmiesza innych, aby skupić na sobie uwagę. Chce mieć przyjaciół i rozumie, że inne dzieci też mają uczucia, które należy szanować, aby dobrze czuły się w jego towarzystwie. Nawiązuje więc kontakty z rówieśnikami, zaczyna bawić się z nimi (a nie jak dotąd – obok nich), a także dzielić tym, co ma. W odpowiedni sposób korzysta z zabawek i uczy się odkładać je na miejsce. Lubi zabawy ze scenariuszami, chętnie bawi się w dom i rodzinę, dzięki czemu trenuje pełnienie ról społecznych i utrwała zasady obowiązujące w grupie. Uczestniczy w zabawach i aktywnościach, dzięki którym może testować różne strategie budowania i kształtowania relacji interpersonalnych, a także poznawać reguły życia społecznego. Jest to bardzo ważny czynnik w gromadzeniu doświadczeń i rozwoju osobowości dziecka. W ramach zajęć w Kąciku Dobrego Startu zaproponowano wiele zadań i ćwiczeń, które skłaniają dzieci do współpracy, zwracania uwagi na innych w grupie, wymieniania się przedmiotami i informacjami, czekania na swoją kolej, podejmowania aktywności w parach itp.

Dzieci 3-letnie wykazują dużą wrażliwość emocjonalną, m.in. dlatego w tym wieku pojawiają się lęki nocne, mogą także występować napady złości i agresji. Zdarzają się one z powodu frustracji czyli braku zaspokojenia określonych potrzeb, pragnień malucha, np. gdy nieprzygotowany na rozłąkę przeżywa rozstanie z bliskimi, co odczuwa jako naruszenie, a czasem nawet jako zerwanie więzi z nimi. Zapewnienie, że *mama / tata wróci*

i zabierze cię do domu, może dziecku pozostawionemu w przedszkolu nic nie mówić. Tracąc z oczu twarz bliskiej osoby, czuje się ono porzucone na zawsze.

Lęki nocne i koszmary senne związane są z ciemnością i samotnością. Zdarza się, że w tym czasie starsi koledzy lub obrazy z programów telewizyjnych zaczynają przyczyniać się do rozwijania się w dziecku uczucia lęku przed potworami i duchami. Okres agresji i wynikających z niej lęków jest jednym z mechanizmów charakterystycznych dla 3. roku życia. Zwykle kiedy dziecko ulegnie impulsowi zrobienia komuś krzywdy, jest przerażone i nie wie, jak to przerwać. W takich okolicznościach skuteczna może być stanowcza, spokojna reakcja ze strony dorosłych – powstrzymanie dziecka i wytyczenie granic oraz zaproponowanie innej formy ekspresji złości. W tego typu sytuacjach sprawdza się przytrzymanie i odizolowanie dziecka od grupy, np. wzięcie rozszalonego i przerażonego przedszkolaka na ręce i wyjście z nim w spokojne miejsce, umożliwienie mu uspokojenia się i bezpiecznego przeżycia skruchy. Należy dać 3-latkowi czas i możliwość uświadomienia sobie znaczenia danej sytuacji i swojego postępowania oraz poczucie, że odzyskało kontrolę nad swoimi emocjami.

Napady złości są efektem doświadczania przez dziecko silnej frustracji w obliczu rosnących wymagań kulturowych i społecznych przy jeszcze niewielkiej zdolności odraczania nagrody / przyjemności. 3-latek bardzo słabo radzi sobie z dyskomfortem wynikającym z niezaspokojenia potrzeb i zachcianek lub przeżywania zawodu, porażki. Jednocześnie umiejętność tolerowania własnej frustracji jest jednym z najważniejszych osiągnięć dziecka.

Rozwój poznawczy

W zakresie percepcji wzrokowej i słuchowej 3-latek jest w stanie dobierać 2 obrazki na zasadzie tożsamości oraz złożyć układankę z 3 części. Potrafi odtworzyć ciąg 3 przedmiotów według wzoru i układać elementy według wielkości. Układa proste puzzle i umie dostrzec 4 szczególności różniące 2 obrazki. Odpowiada na proste pytania dotyczące wysłuchanego utworu. Zlicza 2–3 elementy, a także porównuje liczebność zbiorów i używa ze zrozumieniem określeń: *mało, dużo, tyle samo*. Dziecko w tym wieku pojmuje świat konkretnie, opierając się na tym, co jest dostępne jego obserwacji: pojedyncza widoczna cecha wystarcza, aby zaliczyć coś do danej kategorii. Klasyfikuje przedmioty ze względu na ich wspólną cechę, np. kolor, wielkość, przeznaczenie. Coraz lepiej orientuje się w przestrzeni i używa przyimków typu: *na, pod, przed, za, w*. Rozróżnia pojęcia przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. 3-latek zna swoje imię i nazwisko oraz swój wiek. Dostrzega zmiany następujące w otoczeniu i środowisku związane z porami roku;

zaczyna rozumieć konieczność dostosowania ubioru do pogody. Na tym etapie życia dynamicznie doskonalą się pamięć dziecka i umiejętność dokonywania wyborów w oparciu o przewidywanie konsekwencji, a tym samym zdolność rozwiązywania problemów. Zajęcia przygotowujące do nauki szkolnej nie pomijają kwestii stymulacji funkcji poznawczych i rozwoju myślenia. W Kąciku Dobrego Startu pojawiają się zadania dotyczące orientacji w schemacie ciała i przestrzeni (wraz z wprowadzaniem odpowiednich określeń: *na górze, na dole, nad głową, przed sobą, za sobą*); wyodrębniania cech wspólnych i dokonywania prostych klasyfikacji (np. wszystkie przedmioty w danym kształcie / kolorze / posiadające określoną cechę); zagadki rozwijające rozumowanie i kojarzenie; wyjaśnianie w dyskusji i na podstawie przykładów znaczenia różnych pojęć; kształcenie pamięci w toku uczenia się piosenek, zapamiętywania poleceń i instrukcji.

Język i mowa

Dziecko 3-letnie powinno prawidłowo wymawiać wszystkie samogłoski oraz spółgłoski /t/, /d/, /n/, /l/, /k/, /g/, /f/, /w/, a także głoski szeregu ciszącego, czyli /s/, /z/, /c/, /dź/. Może również próbować wypowiadać głoski szeregu syczącego, czyli /s/, /z/, /c/, /dz/. W tym wieku w mowie dziecka często pojawiają się substytucje, czyli zamienianie głosek szeregu szumiącego /sz/, /ż/, /cz/, /dź/ na wspomniane głoski szeregu syczącego, co określamy jako seplenie. Również głoska /r/ może być zamieniana na /l/ lub /j/. Po ukończeniu 3. roku życia dziecko wchodzi w okres swoistej mowy dziecięcej, którą cechuje tworzenie nowych słów z dwóch istniejących wyrazów o podobnym znaczeniu, np. *zatelefonić – zatelefonować + zadzwonić*. Takie zjawisko określane jest terminem kontaminacja. Kolejne formy zniekształcania słów to przestawianie kolejności głosek w słowie, czyli metatazy (np. *lomokotywa*), oraz asymilacje, czyli upodobnienia (np. *komfitura*).

Wypowiedzi malucha powinny składać się już z 3 lub 4 elementów i być zrozumiałe nie tylko dla najbliższego otoczenia. 3-latek, który pod koniec 2. roku życia posługiwał się głównie zdaniami prostymi, a więc wypowiedziami będącymi zestawieniem rzeczownika i czasownika, w ciągu kolejnych miesięcy nabiera umiejętności tworzenia zdania złożonego. Jest to czas niezwykle intensywnego przyrostu zarówno rozumienia mowy (mowy biernej), jak i zasobu słów, które dziecko wypowiada (ok. tysiąca słów), oraz umiejętności formułowania wypowiedzi (mowy czynnej). Bierny słownik 3-lątka jest zdecydowanie bogatszy niż czynny. Korzystając z jego zasobów, dziecko potrafi wypowiadać kolejno krótkie, 3-wyrazowe zdania i prowadzić niedługą rozmowę. Zadaje wiele pytań. Większość tego, co mówi,

Podsumowanie osiągnięć rozwojowych 3-latka

Maszeruje, biega, skacze, jego ruchy są skoordynowane.

Lubi i potrafi uczestniczyć w zabawach i aktywnościach uwzględniających różne ruchy całego ciała.

Klasyfikuje przedmioty ze względu na ich wspólną cechę, np. kolor, wielkość, przeznaczenie.

Zaczyna ciąć przystosowanymi do jego wieku nożyczkami i próbuje wycinać po linii, konturze.

Dopasowuje fragment obrazka do całości, składa w całość obrazek podzielony na 2–3 fragmenty.

Umie sobie poradzić z separacją od rodziców, chociaż czasami mogą pojawiać się okresy płaczliwości czy zachwiania poczucia bezpieczeństwa.

Zna formy grzecznościowe i ich używa, jest uprzejmy w stosunku do innych.

Potrafi w ciągu dnia kontrolować swoje potrzeby fizjologiczne i korzystać z toalety z mniejszym lub większym wsparciem dorosłego.

Pojmuje świat konkretnie, opierając się na tym, co jest dostępne jego obserwacji.

Potrafi zbudować wieżę z 4–8 elementów.

Coraz lepiej orientuje się w przestrzeni i używa przyimków typu: *na, pod, przed, za, w*.

Zna swoje imię i nazwisko oraz swój wiek.

Zadaje wiele pytań.

Chętnie słucha bajek, opowiadań, wierszy i piosenek.

Chętnie się wygłupia i rozśmiesza innych, aby skupić na sobie uwagę.

Chętnie bawi się w dom i rodzinę, dzięki czemu trenuje pełnienie ról społecznych i utrwała zasady obowiązujące w grupie.

Buduje relacje z innymi osobami – bezpośrednio i otwarcie odnosi się do nauczyciela i stara się podporządkowywać jego poleceniom.

jest zrozumiałe, choć 3-latek czasem się zacina, jąka lub powtarza słowa (szczególnie w sytuacjach wzbudzających silne emocje). Chętnie słucha bajek, opowiadań, wierszy i piosenek – stosunkowo szybko uczy się ich na pamięć, szczególnie gdy temat jest mu bliski i atrakcyjny. Aktywnie uczestniczy w zabawach ruchowych ze śpiewem. Rozumie wiele przymiotników i zaczyna właściwie używać zaimków: *ja, ty, moje, twoje*. Zna podstawowe słownictwo odnoszące się do relacji czasowych i przestrzennych. Rozróżnia i nazywa kolory podstawowe. Nazywa elementy otoczenia i środowiska przyrodniczego: rośliny, zwierzęta, zjawiska pogodowe itp. 3-latek chętnie przyswaja kolejne słowa, ponieważ dzięki temu może być lepiej rozumiany przez otoczenie. Jednak żeby nauczyć się języka, należy mieć z nim nieustanny kontakt, dlatego tak ważne są wszelkie oddziaływania stymulujące mówienie i rozumienie języka. W ramach zajęć w Kąciku Dobrego Startu proponowana jest cała gama aktywności, które mają na celu rozwijanie komunikacji, nadawania i rozumienia mowy: od wprowadzania i wyjaśniania nowych słów i określeń (przymiotników, przysłówków, zaimków, przyimków), poprzez stwarzanie pola do swobodnego używania tychże, do budowania opisów otoczenia i sytuacji oraz kształcenia umiejętności wyrażania werbalnie własnych stanów i uczuć. Dziecko jest wdzięcznym odbiorcą takich oddziaływań, ponieważ oprócz bycia rozumianym sprawne posługiwanie się mową daje mu możliwość wpływania na otoczenie i zyskiwania nad nim kontroli, koncentrowania na sobie innych i wzbudzania ich podziwu.

Wszystkie powyższe zmiany i procesy prowadzą do wyodrębnienia się poczucia tożsamości dziecka, świadomego odczuwania własnego „ja” w odróżnieniu od innych. To początek kształtowania się osobowości, nazywanej „strukturą ja”. 3-latek słowami określa siebie (poczynając od imienia), co stanowi podstawę budowania samoświadomości. Wie, jak silną moc sprawczą ma jego zachowanie i jak w czytelny sposób sygnalizować swoje potrzeby. 3. rok życia to czas, w którym prawidłowo rozwijające się dziecko uzyskuje autonomię i poczucie własnej wartości (II faza rozwoju człowieka według E. Eriksona). Można ten etap nazwać również za M. Mahler zakończeniem stadium separacji i indywiduacji. Dziecko staje się świadomą i autonomiczną osobą.

Dziecko 3-letnie jest w miarę samodzielnym, ciekawym świata odkrywcą, silnie zmotywowanym do dalszego poszerzania swojej wiedzy i umiejętności. W eksplorowaniu pomagają mu dobra sprawność ruchowa, coraz lepsza percepcja i koordynacja wzrokowo-słuchowo-ruchowa. 3-latek potrafi nawiązywać przyjaźnie i współdziałać. Radzi sobie z rozwiązywaniem różnych problemów – samodzielnie lub z pomocą innych. Potrafi oddziaływać na otoczenie, jest świadomy tego, jak ważnym narzędziem jest mowa i umiejętność komunikowania się. Potrafi efektywnie korzystać z aktywności i zajęć, które umożliwiają mu dynamiczny rozwój. Jest w stanie znieść rozłąkę z rodzicami, wyjść poza ramy środowiska rodzinnego i zaadaptować się w przedszkolu, co stanowi doskonałą podstawę dla pobudzania rozwoju dziecka i wzbogacania jego doświadczeń.

2. Osiągnięcia rozwojowe czterolatka

Po względnie spokojnym 3. roku życia kolejny etap – wiek 4 lat – to czas buntu, konfliktów, zazdrości i płaczu, co jest wyrazem poczucia własnego „ja”, budowania własnej tożsamości. Dziecko w tym wieku porównywane jest często do nastolatka wchodzącego w dorosłe życie, z tym że maluch wchodzi w „dorosłe” życie przedszkolne. 4-latek chce zrobić wszystko, nawet ponad swoje możliwości, ponieważ czuje się bardzo samodzielny i nieomylny. Prowadzi to do konfliktów wśród rówieśników i niesubordynacji wobec dorosłych. Jest to bardzo ważny etap w rozwoju tożsamości człowieka, a dla dorosłych stanowi sprawdzian ich konsekwencji, opanowania i stanowczości wobec dziecka.

Ogólny rozwój motoryczny i samodzielność

W 4. roku życia sprawność, precyzja i płynność ruchów dziecka istotnie się zwiększają. 4-latek wykonuje poprawnie podskoki, zeskoki, przeskoki. Coraz sprawniej wchodzi, a nawet wbiega po schodach, stawiając stopy naprzemiennie, często bez używania poręczy. Chodzi po równoważni i umie poruszać się stopa za stopą. Potrafi skakać i stać na jednej nodze (ok. 15 sekund), a także ustać chwilę na palcach, zachowując równowagę. Wspina się na drabinki i umie sam huścić się na huśtawce. Doskonali rzucanie i chwytanie piłki. Świetnie radzi sobie na rowerku biegowym i/lub trzykołowym. Planowanie ruchu i koordynacja ruchowa są na tyle dobre, że dziecko w tym wieku właściwie wykonuje polecenia nauczyciela w trakcie zabaw ruchowych. Dostosowuje ułożenie ciała i ruch do instrukcji, a także potrafi ustawić się w grupie, rozsypce, kole, rzędzie czy parze. Doskonalenie płynności, precyzji i koordynacji ruchu występuje również w aktywnościach proponowanych w Kąciku Dobrego Startu dla 4-latków. Służą temu zadania, w których rolą dzieci jest imitowanie określonego rodzaju ruchu (*pełzamy wolno jak..., udajemy, że zbieramy grzyby*) lub sprawne wykonanie polecenia dotyczącego ułożenia ciała, szybkiego przerwania albo podjęcia czynności ruchowej. Przedszkolaki z tej grupy wiekowej przemieszczają się na różne sposoby: stopa za stopą, na palcach, piętach, krawędziach stóp. Dzięki temu sprawnie pokonują różnego rodzaju przeszkody i wykonują coraz bardziej złożone czynności samoobsługowe.

Dziecko 4-letnie potrafi samodzielnie korzystać z toalety. Myje się i wyciera staranniej i sprawniej niż 3-latek. Umie wydymuchać i wytrzeć sobie nos. Prawidłowo posługuje się sztućcami, kroi nożem w miarę kruche produkty oraz używa go do smarowania pieczywa. Potrafi rozebrać się samodzielnie, choć miewa jeszcze trudności z rozpinaniem guzików lub innych zapięć. Wymaga coraz mniejszej pomocy w ubieraniu się (potrzebuje

wskazania przodu / tyłu ubrania, odpowiedniego ułożenia danej rzeczy); podejmuje próby zapinania zamka błyskawicznego i dużych guzików. W zakresie jego możliwości jest przygotowywanie i porządkowanie swojego miejsca zabawy / pracy. 4-latek potrzebuje czasu na doskonalenie wszystkich umiejętności samoobsługowych, a także okazji do ćwiczeń. Ważne, aby stworzyć mu ku temu odpowiednie warunki, ponieważ jest to jednocześnie trening koordynacji wzrokowo-ruchowej i sprawności manualnej. Dodatkowo sprawność w tym zakresie daje młodemu człowiekowi ogromną satysfakcję, podnosząc jego poczucie własnej wartości.

Motoryka mała / sprawność manualna

Dziecko 4-letnie systematycznie doskonali zarówno motorykę dużą, jak i małą. Potrafi skutecznie rzucać piłką do celu i chwycić ją w locie. Nakłada nakrętki na słoiki i butelki. Układa puzzle do 4–6 elementów i ustawia wieżę z 8 klocków. Z upodobaniem buduje trójwymiarowe budowle z klocków. Coraz sprawniej posługuje się nożyczkami. Lepi z masy plastycznej wytwory składające się z kilku części. W wieku 4 lat u większości dzieci ustala się dominacja jednej z rąk. Grupa dzieci praworęcznych zaczyna zdecydowanie przeważać, jednocześnie u części przedszkolaków zaznacza się przewaga ręki lewej. Niektóre dzieci nadal wykazują oburęczność, używając obu rąk w zbliżonym zakresie. Dziecko na tym etapie rozwoju motoryki rąk i koordynacji wzrokowo-ruchowej (grafomotoryki) podejmuje próby wypełniania konturów rysunku na dużych ilustracjach. Za sprawą modelowania i korygowania przez dorosłych umie w miarę poprawnie trzymać w palcach narzędzie graficzne (kredkę, flamaster, ołówek). Potrafi rysować linie krzyżujące się, naśladować rysowanie kwadratu, po czym nabywa na tyle wprawy, że rysuje go samodzielnie. Dzięki tym kompetencjom zaczyna tworzyć proste schematy, np. dom, samochód. Wzrost sprawności i umiejętności dziecka widać także w rysowanej przez nie postaci człowieka – 4-latek dorysowuje „głownogowi” oczy i usta, nierzadko także nos w formie kreski lub kropki. Czasem rysuje krzyż jako istotę przestrzennego układu ciała człowieka. Pogrubia jego górną część, która staje się głową, i boczne części – tworząc dłonie, a w miejscu stóp dorysowuje dwa odgałęzienia. Wzory wprowadzane w Kąciku Dobrego Startu dla 4-latków są dostosowane do wzrastających możliwości dziecka. Stanowią swoistą instrukcję, jak zestawiając znane już elementy graficzne, uzyskać obrazek, który może mieć jedno albo wiele znaczeń. Pomaga to dziecku odkrywać nowe możliwości i sposoby wyrażania siebie za pomocą rysunku, co je motywuje do dalszego kształcenia tej umiejętności. Niektóre 4-latki wykazują duże zaangażowanie w rysowanie, które podejmują samodzielnie i spontanicznie.

Kreślenie różnymi narzędziami pisarskimi nadal stanowi trening umiejętności dostosowania siły nacisku i planowania motorycznego. Kreślenie wzorów w określonym czasie i przestrzeni odpowiednio do rytmu piosenki sprzyja doskonaleniu planowania, tempa i precyzji ruchów rąk oraz koordynacji wzrokowo-ruchowej. Niektóre 4-latki potrafią odwzorować, a następnie kreślić z pamięci kilka liter drukowanych, dzięki czemu mogą np. podpisywać swoje rysunki. Ciekawość i gotowość do podejmowania tego typu wyzwań jest najczęściej związana z odpowiednią stymulacją ze strony środowiska. Kiedy dziecko jest zachęcane do takich doświadczeń, przekonuje się, jak użyteczną umiejętnością jest pisanie. W przyszłości będzie chętnie podejmować taką aktywność i będzie dumne z osiągnięć w tym zakresie.

Rozwój społeczny i emocjonalny

W przedszkolu 4-latek zaczyna czuć się częścią społeczności rówieśniczej i jest spragniony towarzystwa koleżanek i kolegów. Bawi się w grupach 2–5-osobowych przez dłuższy czas, przy czym skład grupy może się zmieniać. Nadal jeszcze nie potrafi współdziałać w większym zespole. Zna już wiele konwencji i norm społecznych, według których ocenia zachowanie swoje i innych. Dziecko w tym wieku zaczyna już świadomie rozpoznawać zachowania zgodne z zasadami, akceptowane i oczekiwane, również w odniesieniu do samego siebie. Jednak nie oznacza to, że zawsze stara się postępować w taki sposób. Przeciwnie – w tym okresie życia często przeciwstawia się poleceniom, które do tej pory wykonywało bez oporów. Dlatego warto wyznaczać dziecku wyraźne granice tego, co jest i co nie jest akceptowane, a także być stanowczym i konsekwentnym w egzekwowaniu ustalonych zasad, przy jednoczesnym okazywaniu zrozumienia dla emocji dziecka i jego trudnych zachowań.

Dziecko 4-letnie ma wyraźne poczucie „ja”, co wyraża poprzez bunt, upór, chęć dominowania i rywalizację, a nawet agresję. Na tym etapie życia napady złości mają odmienny charakter niż wcześniej – maluch znacznie lepiej rozumie realia, zatem więcej można mu wytłumaczyć. Jego wściekłość jest przejawem sprzeciwu wobec nieustępliwej rzeczywistości, a nie tylko buntem 3-latka, który czegoś chce lub czegoś nie chce.

Charakterystyczną cechą 4-latka jest chęć podobania się innym, co przejawia się zwracaniem na siebie uwagi, próbą bycia dostrzeżonym i pochwalonym przez dorosłych. Można to wykorzystać, aby skłonić dziecko do przestrzegania zawartych umów, podporządkowania się zasadom, czekania na zaspokojenie pragnienia i realizację potrzeb czy zrezygnowania z własnej przyjemności na rzecz drugiej osoby. W zachowaniu dziecka 4-letniego można utrwalać używanie zwrotów grzecznościowych, budowanie relacji rówieśniczych, zwracanie się o pomoc

do dorosłego w razie konfliktu. Na zajęciach w Kąciku Dobrego Startu dzieci skłaniane są do współpracy, wzajemnej pomocy, czekania na swoją kolej, obserwowania i słuchania siebie nawzajem. W czasie różnych aktywności oczekuje się od nich wyrażania własnych preferencji i osądów (co lubię najbardziej, co mi się najbardziej podoba itp.). Duże znaczenie w nabywaniu dojrzałości emocjonalnej i społecznej ma pełnienie funkcji dyżurnego, czyli opiekuna kolegów i koleżanek siedzących przy wspólnym stole. Zadaniem dyżurnego jest dostrzeganie potrzeb i emocji swoich „podopiecznych”, dostarczanie im pomocy do ćwiczeń oraz ich odbieranie i sprzątanie po zajęciach. Stwarza to liczne okazje do kształcenia empatii wobec innych osób.

Dziecko 4-letnie zaczyna wyraźnie dostrzegać płęć – swoją, a także koleżanek i kolegów – oraz interesować się różnicami między płciami. W związku z tym musi się zmierzyć z nowymi odczuciami wiążącymi się z byciem chłopcem lub dziewczynką. Kolejną charakterystyczną cechą rozwojową dla dzieci w tym wieku jest pojawienie się poczucia wstydu, szczególnie w okolicznościach wiążących się z poniżeniem i wysmianiem. 4-latek bardzo intensywnie przeżywa kłopotliwe, niekomfortowe sytuacje, z których nie umie znaleźć wyjścia. Gdy jest uczestnikiem takiego zajęcia, potrafi uświadomić sobie swoją winę. Niemniej trudno jest mu się przyznać, wskutek czego zamyka się w sobie albo przejmuje stan emocjonalny pokrzywdzonego (płacz, obrażanie się, unoszenie się dumą).

Dla 4-latka charakterystyczne są fantazje, myślenie magiczne i kłamstwa. Potrzebuje on wymarzonego, idealnego świata, w którym sam będzie niepodzielnie panować (w przeciwieństwie do rzeczywistości, w której to przede wszystkim rodzice sprawują kontrolę). W fantazjach i magicznym myśleniu dziecka przejawia się dążenie do niezależności na coraz wyższym poziomie. Podczas zabawy, szczególnie tematycznej, dziecko odwzorowuje zaobserwowane zachowania dorosłych. Przekształca je, dostosowując do własnych potrzeb i wyobrażeń – tworzy wymagany świat i wymaganych przyjaciół. Jednak zawsze w końcu musi wrócić do świata realnego i zaakceptować panujące w nim zasady. W tym kontekście kłamstwo u 4-latka bywa mostem między rzeczywistością a pragnieniem. Pragnienia są silne i ważne, a możliwości ich realizacji są mocno ograniczone. Dziecko nie potrafi oddzielić fantazji od rzeczywistości, a nie umie się pogodzić z tym, że coś jest dla niego niedostępne. Dlatego mówi nieprawdę.

Rozwój poznawczy

Dziecko 4-letnie charakteryzuje się znacząco wyższym poziomem percepcji wzrokowej i słuchowej oraz koncentracji uwagi i pamięci niż 3-latek. Wyodrębnia

z ilustracji znane przedmioty, osoby, zwierzęta, określa przedstawione na niej czynności. Wskazuje podobieństwa i różnice na materiale wizualnym. Pamięta zbiór kilku (np. czterech) przedmiotów i zauważa, którego brakuje. Składa obrazki pocięte na 3–6 elementów i prostokąt rozcięty po przekątnej. Potrafi ułożyć w kolejności obrazki historyjki składającej się z 3–4 części. Jest w stanie przez pewien czas słuchać czytanej książki bez oglądania obrazków. Posiada zdolność skupienia uwagi na ok. 20 minut. Zapamiętuje 3 kolejne polecenia następujące po sobie. Słuchając uważnie opowiadania, umie przewidzieć jego dalszy ciąg. Odtwarza wiersze i piosenki. Na tym etapie rozwoju dynamicznie wzrasta ciekawość poznawcza dziecka, co wiąże się z zadawaniem przez nie wielu pytań oraz domaganiem się konkretnych odpowiedzi i wyjaśnień. Zaznacza się wzmożone zainteresowanie książkami, a na podstawie poznanych treści dziecko tworzy dość długie historyjki. Czasem utwory literackie są tylko inspiracją, a opowiadane historie stanowią wytwór fantazji malca.

W 4. roku życia dziecko zaczyna rozumieć następstwo czasu i stosuje sekwencje pojęć z tym związanymi: *dzisiaj, wczoraj, jutro; śniadanie, drugie śniadanie, obiad* itp. Orientacja w przestrzeni intensywnie się rozwija. Problemem przestaje być rozróżnianie, gdzie jest przód czy tył, co jest na górze, a co pod spodem, a także: *na, pod, obok, za, wysoko, nisko, daleko, blisko* itp. Dziecko określa położenie przedmiotów w stosunku do własnego ciała, którego poszczególne części wyodrębnia i potrafi nazwać. Propozycje zajęć w Kąciku Dobrego Startu obejmują kształcenie także tych kompetencji, np. przyjmowanie określonej postawy ciała, ruch w przestrzeni – planowanie go i płynność czy też jego adekwatność podczas ilustrowania ruchem opowieści. Dzieci otrzymują zadania (z zakresu zarówno motoryki małej, jak i dużej), w których należy coś umieścić w określony sposób w przestrzeni czy uwzględniając położenie, np. umieszczenie papierowych kwiatków w odpowiednich miejscach sali. W 4. roku życia następuje wyraźny progres w zakresie umiejętności klasyfikowania, dzięki czemu rozwijają się funkcje językowe i myślenie pojęciowo-słowne, a więc sfera intelektualna. Dziecko tworzy zbiory przedmiotów ze względu na wybraną cechę (np. wielkość, kolor, kształt, przeznaczenie) lub nawet z uwagi na dwa kryteria. Do tego coraz lepiej potrafi oszacować i porównać liczebność tychże zbiorów, stosując określenia: *mniej, więcej, tyle samo*. Podczas porównywania dwóch zbiorów posługuje się pojęciem *para*. Rozumie niektóre przeciwieństwa (np. *mały – duży, pusty – pełny, ciepły – zimny, ciężki – lekki*). Zarówno w zakresie klasyfikowania, tworzenia zbiorów, jak i dostrzegania podobieństw i różnic propozycja zajęć w Kąciku Dobrego Startu jest bardzo bogata.

Przedszkolaki szeregują obiekty od najszybszego do najwolniejszego, od najmniejszego do największego. Dziela pojazdy na latające, jeżdżące i pływające. Tworzą zbiory przedmiotów okrągłych, owoców i warzyw, roślin itp. 4-latek zlicza i posługuje się liczebnikami od 1 do 4, ale nierzadko udaje mu się przeliczać w większym zakresie. Zainteresowanie otoczeniem i ciekawość świata powodują, że dzięki zbieranym doświadczeniom dziecko może określać pogodę i typowe zjawiska atmosferyczne, charakteryzować poszczególne pory roku oraz rozpoznawać i nazywać zwierzęta i rośliny. Na pytanie o imię i nazwisko dziecko odpowiada bez problemu, może się jeszcze nieco zawahać przy podawaniu nazwy miejscowości, w której mieszka.

Język i mowa

W zakresie artykulacji 4-latek powinien wypowiadać wszystkie samogłoski oraz spółgłoski: /t/, /d/, /n/, /l/, /k/, /g/, /f/, /w/, głoski szeregu ciszącego, czyli /ś/, /ź/, /ć/, /dź/, i szeregu syczącego, czyli /s/, /z/, /c/, /dz/. Może też próbować prawidłowo wypowiadać głoski szeregu szumiącego: /sz/, /ż/, /cz/, /dź/, jednakże często zastępuje je głoskami szeregu syczącego, co potocznie jest określane jako seplenienie i na tym etapie rozwoju uznawane za normę. Podobnie oceniana jest zamiana głoski /r/ na /l/.

W tym wieku dynamicznie rozwijają się funkcje językowe i mowa, szczególnie aspekt leksykalno-semantyczny języka (zasób słownika, rozumienie wypowiedzi słownych) oraz aspekt morfologiczno-syntaktyczny (budowanie zdań, wypowiedzi słownych, z zachowaniem prawidłowych form gramatycznych). Wypowiedzi dziecka stają się bogatsze i ciekawsze. Powoli zanikają zjawiska charakterystyczne dla swoistej mowy dziecięcej, takie jak tworzenie sztucznych słów z połączenia dwóch wyrazów o podobnym znaczeniu.

Dziecko w wieku 4 lat rozumie i mówi coraz więcej. Zna ok. półtora tysiąca słów. Wypowiada się w miarę płynnie, spontanicznie i zadaje coraz więcej pytań typu: *kiedy?, dlaczego?*. Buduje zdania złożone, chociaż w czasie swobodnych wypowiedzi najczęściej posługuje się prostymi wypowiedziami. Używa coraz większej liczby rzeczowników (nazwy pojazdów, zawodów, zwierząt, roślin itp.), przymiotników i przyimków (określenia wielkości i położenia w przestrzeni). Ma jeszcze problem z używaniem zaimków. Jest to czas wielu neologizmów, czyli tworzenia przez dziecko własnych słów. Wypowiedzi i mowa 4-latka mają charakter sytuacyjny i emocjonalny – zazwyczaj wyrażają uczucia i opis przeżyć związanych z daną sytuacją. Znaczenie komunikatów staje się bardziej czytelne po uwzględnieniu kontekstu i sygnałów niewerbalnych. Poza rozbudowywaniem słownika biernego i czynnego o określenia przedmiotów, osób i konkretnych zjawisk dziecko na tym etapie rozwoju

przyswaja wyrazy o bardziej abstrakcyjnym znaczeniu, przy czym niejednokrotnie niezupełnie je rozumie i niewłaściwie ich używa. Zasób słów 4-latka zależy od sposobu wypowiedzania się i komunikowania słownego osób z jego otoczenia. W Kąciku Dobrego Startu dzieci są zachęcane do definiowania pojęć (*Co to jest?, Do czego służy?*), opisywania przedmiotów i zjawisk (np. *wiosenne porządki*), budowania wypowiedzi w celu opisu spostrzeganych obiektów, ilustracji, wzorów, które będą zapamiętywane i odtwarzane, a także określania osobistych preferencji, potrzeb i stanów.

W tym wieku zaznacza się wyraźny postęp w rozwoju aspektu fonologicznego funkcji językowych. Postępujący od urodzenia rozwój słuchu fonemowego daje o sobie znać precyzyjnym spostrzeganiem, różnicowaniem głosek, co przejawia się umiejętnością porównywania tzw. paronimów, czyli par wyrazów różniących się jedną głoską, np. *kra – gra* i *kra – pra*, a nawet jedną cechą dystynktywną, która różnicuje głoski, np. *kra – gra* (głoski /k/ i /g/ różnią się dźwięcznością). Wyrazem postępu w rozwoju umiejętności fonologicznych jest to, że dziecko potrafi dostrzegać rymy (*domek – Tomek*) ze względu na identyczne brzmienie końcowej części porównywanych słów. W tym wieku dziecko spostrzega podobieństwo między wyrazami, lecz jeszcze nie wie, dlaczego są one podobne. Zjawisko to nazywa się świadomością fonologiczną na poziomie epijęzykowym. Gdy dziecko jest świadome budowy słów i dokonuje na nich operacji analizy i syntezy, mówimy o świadomości na wyższym poziomie – metajęzykowym. Świadomość ta kształtuje się wolniej, powinna osiągnąć dobry poziom przed rozpoczęciem nauki w szkole. Niemniej rozpoznawanie rymów i ich tworzenie to ważne osiągnięcie, które jest rezultatem zabaw / ćwiczeń

językowych, m.in. proponowanych w Kąciku Dobrego Startu. Inne zabawy / ćwiczenia tego typu to rozpoznawanie i podawanie przykładów aliteracji, czyli par słów, które zaczynają się tą samą głoską lub grupą głosek (np. *krowa – krawat*).

Wzrastająca świadomość językowa i intelektualna powoduje, że dziecko 4-letnie potrafi już dość sprawnie nazywać swoje potrzeby oraz prezentować podjęte decyzje czy własne wybory. Najczęściej werbalizacja dotyczy tego, co dzieje się tu i teraz lub wydarzyło się w nieodległej przeszłości. Z czasem 4-latek coraz częściej opisuje to, co chciałby uzyskać w przyszłości.

Umiejętności językowe 4-latka: zdolność werbalizowania i formułowania coraz bardziej złożonych pojęć, w tym własnych potrzeb, uczuć i opinii, są płaszczyzną, na której dziecko zdobywa poczucie własnych kompetencji. Jednocześnie dzięki nim zaczyna uświadamiać sobie własne ograniczenia. Powstaje zatem konflikt pomiędzy poczuciem zależności od otoczenia a ekscytującym pragnieniem samodzielności i kontrolowania otoczenia.

Człowiek 4-letni to świadoma siebie jednostka, w znacznym stopniu samodzielna w zakresie samoobsługi i funkcjonowania psychicznego. Jest sprawny ruchowo, kreatywny i pełen zapału do tworzenia, dlatego chętnie podejmuje nowe wyzwania. Nieustannie trenuje wiele umiejętności i poszerza zasób doświadczeń. Dzięki temu ogólny rozwój w 4. roku życia jest niezwykle dynamiczny. 4-latek zdaje sobie sprawę z wpływu, jaki wywiera na innych i rzeczywistość, co daje mu satysfakcję, buduje poczucie sprawstwa i własnej wartości. Jednocześnie zaczyna się już przekonywać, że nie na wszystko ma wpływ. To budzi frustrację, napięcie i złość, dlatego wiek 4 lat to czas trudny i dla malucha, i dla jego opiekunów – zarówno w domu, jak i w przedszkolu.

Podsumowanie osiągnięć rozwojowych 4-latka

Czuje się bardzo samodzielny i nieomylny.

Potrafi skakać i stać na jednej nodze (ok. 15 sekund).

Wspina się na drabinki i umie sam huścić się na huśtawce.

Potrafi samodzielnie korzystać z toalety.

Prawidłowo posługuje się sztucami.

Potrafi rzucać piłką do celu i chwycić ją w locie.

Układa puzzle do 10 elementów i ustawia wieżę z 8 klocków.

Lepi z masy plastycznej wytwory składające się z kilku części.

Potrafi dostrzegać rymy.

Często przeciwstawia się poleceniom, które do tej pory wykonywał bez oporów.

Coraz sprawniej wchodzi po schodach, stawiając stopy naprzemiennie, często bez używania poręczy.

Nie potrafi oddzielić fantazji od rzeczywistości

Ma wyraźne poczucie „ja”, co wyraża poprzez bunt, upór, chęć dominowania i rywalizację, a nawet agresję.

Podczas zabawy odwzorowuje zaobserwowane zachowania dorosłych.

Składa obrazki pocięte na 3–6 elementów

Posiada zdolność skupienia uwagi na ok. 20 minut.

Zaczyna rozumieć następstwo czasu i stosuje sekwencje pojęć z tym związanych

Określa położenie przedmiotów w stosunku do własnego ciała, którego poszczególne części wyodrębni i potrafi nazwać.

Zna ok. półtora tysiąca słów.

Bawi się w grupach 2–5-osobowych przez dłuższy czas.

Intensywnie przeżywa kłopotliwe, niekomfortowe sytuacje, z których nie umie znaleźć wyjścia.

3. Osiągnięcia rozwojowe pięciolatka

W 5. roku życia emocje dziecka się stabilizują, dzięki czemu jego relacje społeczne stają się łatwiejsze i przyjemniejsze. 5-latek jest towarzyski, chętny do współdziałania, spragniony pochwał i oznak docenienia, dlatego potrafi podporządkować się niektórym regułom. Coraz wyższa sprawność rozumowania sprawia, że znacząco wzrasta jego pęd do szukania odpowiedzi i rozwiązań, wyjaśniania istoty rzeczy – myślenie magiczne przestaje wystarczać.

Ogólny rozwój motoryczny i samodzielność

Dziecko 5-letnie wykazuje już wysoką sprawność ruchową. Biega, bez problemów pokonuje schody w górę i w dół bez trzymania się poręczy, wspina się na drabinki. Skacze obunóż przed siebie i w miejscu na jednej nodze. Przeskakuje nad różnymi przeszkodami i zeskakuje ze stopnia bez podpierania się rękoma. Próbuje, często z sukcesem, skakać przez skakankę. Potrafi stać bez ruchu z zamkniętymi oczami przez ok. 15 sekund, poruszać się stopą za stopą, iść po wąskiej dróżce, a także wykonać samodzielnie 3 przysiady. Rzuci, chwyci i toczy przedmioty. Potrzeba ruchu i eksploracji motywuje go do doskonalenia jazdy na rowerze czterokołowym, a niektóre – do prób nauki na dwukołowym. W tym wieku koordynacja jest już na tyle dobra, że dzieci z powodzeniem uczą się jazdy na hulajnogach, rolnkach, łyżwach, nartach. Zaspokojenie potrzeby ruchu i stworzenie warunków do doskonalenia umiejętności w tym zakresie jest niezwykle ważne i nie można tego pomijać, organizując czas 5-latkowi. Z tego powodu w Kąciku Dobrego Startu zawsze przewidziane są zadania ruchowe angażujące motorykę dużą i zmysł równowagi, np. naśladowanie poruszania się zwierząt, przedstawianie różnych czynności, pokonywanie przeszkód.

Wzrost sprawności motorycznej zwiększa możliwości w zakresie samodzielności i samoobsługi. Podczas ubierania się, a tym bardziej rozbierania się ruchy dziecka są już sprawne i w dużym stopniu zautomatyzowane. Kłopotliwe mogą być bardziej dopasowane i skomplikowane części garderoby: guziki, paski, zapięcia, a także rozróżnienie przodu i tyłu ubrania, jego prawej i lewej strony. 5-latek nadal potrzebuje kontroli w zakresie dbania o własną higienę, jednak samodzielne mycie się (w tym mycie zębów) i wycieranie są absolutnie w jego zasięgu. Dotyczy to także posługiwania się sztućcami i samodzielnego spożywania różnych posiłków, jak również nakrywania do stołu i sprzątnięcia po posiłku. 5-letnie dziecko warto wdrażać w nowe obowiązki w domu i przedszkolu. Uświadomi to maluchowi, że może on odgrywać jeszcze ważniejszą rolę w swoim otoczeniu i czuć z tego powodu satysfakcję.

Motoryka mała / sprawność manualna

Sprawność w zakresie motoryki małej i grafomotoryki staje się dla 5-latka coraz ważniejsza, ponieważ jest on coraz intensywniej przygotowywany do nauki pisania. Dominacja ręki prawej (i lateralizacja czynności ruchowych w ogóle) jest już ustalona. Dominacja lewej ręki ustala się zazwyczaj nieco wolniej. Podczas zajęć przy stole dzieci leworęczne powinny mieć sąsiada po prawej stronie (po lewej potrzebują przestrzeni dla swobodnych ruchów lewej ręki). Wskazane jest, aby dzieci leworęczne rysowały tzw. szlaczki na kartkach umieszczonych nieco na lewo od osi ciała i ukośnie (lewy, górny róg kartki skierowany ku górze), co umożliwi obserwowanie (niezasłanianie) kreślonych linii. Dzieciom oburęcznym nauczyciel może proponować wykonanie zadań prawą ręką, lecz nie powinien ingerować, gdy przekładają narzędzie graficzne do lewej ręki. Sprawność manualna w zestawieniu z organizacją wzrokowo-przestrzenną i koordynacją wzrokowo-ruchową pozwala na realizowanie skomplikowanych wytworów. Dziecko buduje trójwymiarowe modele z klocków, lepi postaci z plasteliny, wykleja prace plastyczne skrawkami papieru, rysuje, maluje farbami, tworzy proste wycinanki, koloruje, wykleja prace nalepkami itp. W Kąciku Dobrego Startu dzieci 5-letnie mają możliwość trenowania swoich umiejętności plastycznych z użyciem różnych środków: farb, kredy, kredek świecowych i ołówkowych, cienkich i grubych flamastrów. Dzięki temu uczą się w odpowiedni sposób trzymać różne narzędzia i regulować siłę nacisku. Kreślone wzory są coraz bardziej skomplikowane i podobne do liter lub cyfr. Dzieci odtwarzają wzór na rysunku i w formie szlaczka, co wymaga zwiększonej precyzji w zakresie planowania ruchu i umiejętności grafomotorycznych, więc przygotowuje do nauki pisania.

Dziecko 5-letnie prawidłowo trzyma narzędzie pisarskie. W razie niepoprawnego sposobu trzymania narzędzia graficznego należy 5-latkowi pokazać prawidłowy chwyt. Jeśli to nie wystarcza, wskazane jest korzystanie z plastikowej nasadki w kształcie graniastosłupa – jego trzy ścianki wyznaczają prawidłowe położenie palców. W wieku 5 lat dziecko nie tylko doskonali rysowanie figur geometrycznych zawierających kąty proste (prostokąty), lecz umie także narysować trójkąt, trapez, pętlę i tworzone z nich sekwencje – szlaczki i kształty literopodobne. Od 5. roku życia zaczyna się rysowanie „naprawdę”. To w rysowaniu etap **schematu prostego** – dziecko konstruuje uproszczone schematy elementów świata (budowle, elementy przyrody, postaci ludzi i zwierząt). Rysunek nie zawiera jeszcze wielu szczegółów, jest zgeometryzowany, statyczny i bez proporcji. Typowa dla tego okresu jest chęć uchwycenia na rysunku wszystkich elementów danego obiektu, np. postaci, które dziecko potrafi sobie wyobrazić. Jednocześnie 5-latek umie już

rysować na podany temat, stara się używać barw zbliżonych do rzeczywistych i doskonalić schematy. Nadal bardzo ważne jest, aby umożliwić mu komentowanie i wyjaśnianie jego pracy. Przedszkolak w tym wieku coraz częściej przejawia inicjatywę w kreśleniu liter i prosi o pomoc w tym zakresie. W związku z dość dobrze już ukształtowanym poczuciem tożsamości dzieci chętnie podpisują rysunki swoim imieniem (wielkimi drukowanymi literami). W swoich pracach plastycznych odwzorowują różne napisy, które często występują w ich otoczeniu – reklamy czy szyldy. Gdy dziecko mierzy się z trudną sztuką pisania, można zaobserwować pewien powrót do niezdarności w czynnościach graficznych. Charakterystyczne dla 5-latków jest posługiwanie się pismem lustrzanym i pisownią fonetyczną, co wskazuje na brak dojrzałości w zakresie percepcji przestrzeni i świadomości ortograficznej.

Rozwój społeczny i emocjonalny

Dla dziecka 5-letniego ważnym aspektem pobytu w przedszkolu jest stosowanie się do ustalonych reguł. Przedszkolak zna już obowiązujące zasady i strukturę funkcjonowania – przynależność do niej jest ważnym doświadczeniem. Dzieciom, które nie potrafią się dostosować, przychodzi z pomocą koleżdy i koleżanki. W tym czasie rówieśnicy, obok rodziców i nauczyciela, zaczynają odgrywać kolejną, ważną rolę. Dzieci wykorzystują nowo nabytą umiejętność dokonywania porównań i przenoszenia ogólnych reguł na konkretne sytuacje. 5-latki łączy silne i trwałe poczucie przynależności oraz odpowiedzialności za siebie nawzajem – pilnują swojego miejsca w grupie, troszczą się o innych członków grupy. Bawią się coraz bardziej zgodnie, zapraszając się nawzajem do wspólnej zabawy. Biorą pod uwagę uczucia innych, a niejednokrotnie uwzględniają w swoich działaniach punkt widzenia drugiej osoby. W tym okresie obserwuje się znacznie mniej skarżenia, obrażania się i płaczu. Dziecko 5-letnie jest chętne do współpracy, rozumie polecenia i podporządkowuje się poleceniom kierowanym do grupy. Lubi pomagać, wypełniać obowiązki dyżurnego, chce być chwalone i doceniane. Dlatego w Kąciku Dobrego Startu istotna jest prezentacja prac dzieci i nagradzanie ich za zaangażowanie, bez względu na stopień poprawności prac. Ważny jest aktywny udział dzieci w organizacji zajęć, czyli przygotowywaniu potrzebnych przyborów i przedmiotów. Jednocześnie w wielu zabawach dzieci są zachęcane do współpracy i udzielania sobie nawzajem pomocy (zadania w parach, mniejszych i większych grupach).

Dzieci w tym wieku dbają o swoich przyjaciół, jednocześnie czasem krytykują lub zawstydzają kolegów i koleżanki. Mają zwyczaj wyśmiewać się z każdej dostrzeżonej odmienności. Prowokują się nawzajem, szukają

u innych słabości i próbują je wyolbrzymiać. Raz konfrontują się z rolą ofiary, raz – z rolą agresora. Oznacza to konieczność wnikliwej obserwacji i właściwej reakcji ze strony nauczyciela. W sytuacjach, gdy dziecko przychodzi do opiekuna z płaczem, należy mu dać prawo do smutku lub złości, zaakceptować jego emocje, pomóc mu je zrozumieć i przeżyć. Nawet jeżeli dziecko nie potrafi się jeszcze samo obronić, warto je zapewnić, że kiedyś się tego nauczy.

Dziecko 5-letnie coraz lepiej rozumie stany i uczucia własne i innych. Potrafi rozpoznawać podstawowe emocje, zdobywa zdolność ich wyrażania i uczy się określać sytuacje będące ich źródłem. Aktywności związane z rozpoznawaniem, nazywaniem i wyrażaniem uczuć są elementem wielu zabaw w Kąciku Dobrego Startu. 5-latek jest z reguły dość stabilny emocjonalnie. Niemniej jego uczucia nadal są spontaniczne, wyraziste i krótkotrwałe, czego skutkiem są gwałtowne zachowania. Towarzyszy im świadomość, że zachowania te mają wpływ nie tylko na reakcje innych osób, lecz także na ich uczucia.

Dziecko w tym wieku coraz częściej mówi o tym, co mu się podoba, co lubi, a czego nie. Bardzo ważne jest umożliwianie mu wyrażania siebie. W Kąciku Dobrego Startu przedszkolaki określają, co np. lubią robić jesienią, a co latem, a następnie argumentują dlaczego. Określają, co im się podoba w pracy plastycznej kolegi lub koleżanki. Mają okazję do zwerbalizowania swoich mocnych stron, dzięki czemu rodzi się w nich poczucie odpowiedzialności za swoje zachowanie. Interpretacja dobra i zła jest na tym etapie sztywna i dosłowna, a zdolność do kontroli swoich popędów – nadal problematyczna. 5-latki potrzebują jasno określonych granic i zasad – kiedy wiadomo, co jest dopuszczalne i akceptowalne, czują się bezpieczniej i łatwiej radzą sobie z rzeczywistością.

Dziecko 5-letnie postrzega siebie jako niepowtarzalną jednostkę o specyficznych cechach i zaczyna uświadamiać sobie, że inni mogą myśleć o nim w podobny sposób. Umiejętność dokonywania porównań i kategoryzacji sprawia, że jest w stanie ocenić, jak jest odbierane przez innych. Świadomość własnego „ja” może rozwinąć się w dziecku w poczucie własnej wartości i wiarę w siebie albo w negatywną opinię o sobie i swoich możliwościach. 5-latek weryfikuje własny wizerunek, co jest możliwe dzięki wzrastającej samoświadomości oraz obserwacji i analizie wpływu, jaki wywiera na otoczenie. Proces ten bywa trudny, czasem wręcz bolesny. Dlatego 5. rok życia dziecka to wyzwanie dla opiekujących się nim dorosłych. Ich postawa, reakcje i zachowanie są kluczowe dla budowania w dziecku wiary we własne możliwości i godzenia się z indywidualnymi ograniczeniami. Bardzo ważne jest chwalenie dziecka za jego starania, umiejętność respektowania reguł, wywiązywania

się z obowiązków, rozwiązywania problemów i radzenia sobie z trudnościami. Należy jednak unikać tzw. pustych pochwał, a stosować takie, które pozwolą dziecku poczuć swój sukces i doświadczyć wewnętrznego poczucia dumy.

Rozwój poznawczy

Dziecko 5-letnie jeszcze czasem myśli „życzeniowo”, jednak coraz częściej w sposób bardziej realistyczny. Rośnie jego umiejętność dostrzegania i rozumienia zależności przyczynowo-skutkowych. Myślenie pojęciowo-słowne ma charakter konkretny, a myślenie abstrakcyjne jeszcze nie znajduje się w zasięgu możliwości dziecka. Dziecko 5-letnie jest w stanie skoncentrować uwagę nawet przez 30 minut. Ma coraz lepszą pamięć. Spostrzega do kilkunastu elementów na ilustracji, ale nie widzi jeszcze zależności przestrzennych między nimi. Odnajduje od 5 do 8 różnic między podobnymi obrazkami oraz brakujące lub niedorzeczne elementy. Kącik Dobrego Startu proponuje wiele aktywności, które trenują spostrzegawczość dziecka: opisywanie ilustracji, zwracanie uwagi na elementy, określanie relacji (przyczynowo-skutkowych, przestrzennych, znaczeniowych) między nimi, porównywanie ich. Percepcja wzrokowa dziecka w tym wieku jest ciągle raczej przypadkowa i mało uporządkowana, ale pojawiają się pierwsze próby jej organizowania. Dziecko zaczyna planować obserwację, np. analizuje wzory podczas układania puzzli, choć nadal dominuje metoda prób i błędów.

Dziecko 5-letnie rozpoznaje takie same symbole i znaki graficzne, coraz sprawniej je różnicuje i próbuje odwzorowywać – nawet te bardziej skomplikowane. Potrafi wyodrębnić cechy istotne, chociaż nie wszystkie. Porównuje przedmioty pod kątem różnic i podobieństw – tworzy uogólnienia na poziomie konkretnym (opierając się głównie na cechach wyglądu zewnętrznego), ale jest u progu możliwości uogólnień na poziomie funkcjonalnym (ze względu na przeznaczenie). W Kąciku Dobrego Startu często proponowane są zabawy polegające na szukaniu różnic i podobieństw między elementami, podawaniu nazw przedmiotów we wskazanym kolorze, kategoryzowaniu ze względu na podaną cechę.

Dziecko 5-letnie umie szeregować i porządkować przedmioty według różnych kryteriów (np. wielkości, długości, wysokości). Zauważa regularność i powtarzalność rytmu w danym układzie i go kontynuuje. Rozpoznaje kształty figur geometrycznych i podaje ich nazwy. Przelicza w zakresie 0–10. Potrafi na polecenie dokładać i zabierać (dodawać i odejmować) elementy zbioru, lecz podając wynik, przelicza konkrety. Posługuje się swobodnie pojęciami: *mniej, więcej, tyle samo*. W Kąciku Dobrego Startu są ćwiczenia w przeliczaniu (np. przeliczanie

pojedynczych elementów złożonego wzoru), szacowaniu, porównywaniu liczb (np. kto zebrał najwięcej, a kto najmniej danych przedmiotów) i zliczaniu desygnatów danego pojęcia. Dziecko 5-letnie lubi wyzwania intelektualne, więc chętnie rozwiązuje zagadki słowne i kalambury pantomimiczne, uczestniczy w eksperymentach i zabawach badawczych. Bogaci wiedzę ogólną o środowisku społeczno-przyrodniczym, zjawiskach fizycznych i kulturze. Dlatego proponowane zajęcia zawierają wiele zagadek, zadań i związanych z nimi rozmów, które umożliwiają dzieciom zaprezentowanie własnej wiedzy na różne tematy. Dziecko 5-letnie staje się coraz bardziej świadome i twórcze, a jednocześnie jeszcze bardziej ciekawe świata i otwarte na nowe doświadczenia.

Język i mowa

Często 5. rok życia bywa określany wiekiem fascynacji słowem. Rozwój mowy w tym okresie jest ściśle związany z rozwojem społecznym i emocjonalnym oraz z oddziaływaniami zewnętrznymi, kulturowymi. Dynamicznie rozwijają się funkcje językowe we wszystkich trzech aspektach: leksykalno-semantycznym, morfologiczno-syntaktycznym i fonologicznym. Dziecko stymulowane, które ma okazję do bogacenia słownika biernego i czynnego, które jest zachęcane do wypowiadania się i komunikowania, będzie znało o wiele więcej słów niż dziecko bez takich doświadczeń. Dziecko 5-letnie powtarza słowa zasłyszane u dorosłych, często pyta o znaczenie różnych zwrotów i sformułowań. W Kąciku Dobrego Startu na tę sferę rozwoju położony jest duży nacisk: pierwszym etapem każdego zajęcia jest upewnienie się co do rozumienia przez dzieci tekstu, zwrotów i pojedynczych słów piosenki i ewentualne ich wyjaśnienie. Przedszkolaki zachęcane są do wypowiedzi, zadawania pytań i odpowiadania na nie, werbalizowania swoich myśli, osądów i stanów. Dziecko 5-letnie nazywa czynności (stosując odpowiednią formę czasownika), sytuacje, opisuje rzeczywistość za pomocą przymiotników. Doskonali się jego mowa powieściowa – dziecko potrafi przedstawić przebieg zdarzenia, opisać, co się stało, co wydarzyło się w przedszkolu lub w domu. Posługuje się rymowanekami, wierszykami i wyrażeniami metaforycznymi. Jego wypowiedzi stają się coraz dłuższe i bogatsze. Stosuje wszystkie części mowy, w tym spójniki, przysłówki i liczebniki, oraz poprawne formy fleksyjne. Używa słów do określania czasu i relacji przestrzennych. Ma jeszcze trudności w używaniu określeń: *przód, tył, wewnątrz, na zewnątrz, w lewo, w prawo*, jednak pojęcia te znajdują się w strefie najbliższego rozwoju dziecka.

Dziecko 5-letnie słucha uważnie poleceń i rozumie ich treść, a kiedy potrzebuje uporządkować spostrzeżenia, zadaje stosowne pytania. Wzrasta jego wrażliwość słuchowa w zakresie słuchu muzycznego i fonemowego.

5-latek umie naśladować odgłosy otoczenia, śpiewa piosenki. Dobrze funkcjonujący słuch fonemowy stanowi o poprawnym porównywaniu paronimów i różnicowaniu głosek występujących w opozycji, np. *koc – noc* (/k/ – /n/), *bułka – półka* (/b/ – /p/), a także w dostrzeganiu i tworzeniu prostych rymów i aliteracji. Umiejętności fonologiczne w 5. roku życia wyrażają się w dokonywaniu analizy i syntezy sylabowej – dziecko w tym wieku dzieli wyrazy na 2–3 sylaby. Zaczyna też radzić sobie z analizą głoskową, czyli wyodrębnianiem głosek w słowie, początkowo tylko w nagłosie (wyodrębnia pierwszą głoskę), potem w wygłosie (wydziela ostatnią głoskę). Dokonanie analizy głosek w śródgłosie sprawia jeszcze duże trudności, wymaga długiego treningu w formie zabawy inicjowanej przez dorosłych. W Kąciku Dobrego Startu pojawia się szereg ćwiczeń związanych z doskonaleniem tych kompetencji: określanie pierwszej sylaby podanego słowa, szukanie słów rozpoczynających się taką samą sylabą, wyodrębnianie głoski na początku słowa itp.

W 5. roku życia ostatecznie kształtuje się wymowa. Mowa dziecka 5-letniego powinna być w pełni zrozumiała dla otoczenia, a głoski – realizowane prawidłowo. Czasem jeszcze może pojawiać się zastępowanie w mowie spontanicznej głosek szeregu szumiącego (/sz/, /ż/, /cz/, /dź/) głoskami szeregu syczącego (/s/, /z/, /c/, /dz/),

czyli seplenienie. Jedyna głoska, która w tym okresie może jeszcze nie występować w mowie dziecka, to /r/, jednak pojawiają się próby jej prawidłowego wymawiania. W okresie przejściowym, czyli przed utrwaleniem się poprawnej artykulacji głoski /r/, może wstąpić etap superpoprawności, gdy dziecko wymawia ją w nadmiarze (np. *korory* zamiast *kolory*, *karoryfer* zamiast *kaloryfer*). Aby wspierać kształtowanie się wymowy, co ma ogromne znaczenie w nauce czytania i pisania, w Kąciku Dobrego Startu uwzględniono szereg ćwiczeń artykulatoryjnych.

Wiek 5 lat sytuuje dziecko na zupełnie innej pozycji wobec świata, ponieważ w tym czasie zaczyna ono rozumieć pojęcie „ja”. Wzrasta jego świadomość wywierania wpływu na otoczenie, ale też konieczności kontroli własnego zachowania, stosowania się do norm oraz uwzględniania zachowań i emocji (!) innych. To bardzo trudne wyzwanie. Jeżeli dziecko będzie miało zapewnione warunki do doświadczania siebie wśród innych i nabywania kompetencji społecznych, zbuduje pozytywne wyobrażenie o sobie, co z kolei jest bazą do rozwijania empatii. Wszystko to wiąże się z przemożną potrzebą wyrażania siebie – preferencji, opinii, emocji – i ogromną dynamiką rozwoju umiejętności werbalnych. 5-latek to chłonny doświadczający odkrywca, który potrzebuje przewodnika.

Podsumowanie osiągnięć rozwojowych 5-latka

Rzuca, chwytą i toczy przedmioty. Potrzeba ruchu i eksploracji motywuje go do doskonalenia jazdy na rowerze czterokołowym

Podczas ubierania się jego ruchy są już sprawne i w dużym stopniu automatyzowane.

Buduje trójwymiarowe modele z klocków, lepi postaci z plasteliny, wykleja prace plastyczne skrawkami papieru, rysuje, maluje farbami, tworzy proste wycinanki, koloruje, wykleja prace nalepkami.

Lubi wyzwania intelektualne, chętnie rozwiązuje zagadki słowne i kablambury pantomimiczne.

Potrafi dokładać i zabierać (dodawać i odejmować) elementy zbioru, lecz podając wynik, przelicza konkrety.

Odnajduje od 5 do 8 różnic między podobnymi obrazkami oraz brakujące lub niedorzeczne elementy.

Jest chętny do współpracy, rozumie polecenia i podporządkowuje się poleceniom kierowanym do grupy.

Coraz częściej mówi o tym, co mu się podoba, co lubi, a czego nie.

Skacze obunóż przed siebie i w miejscu na jednej nodze. Przeskakuje nad różnymi przeszkodami i zeskakuje ze stopnia.

Potrafi przedstawić przebieg zdarzenia, opisać, co się stało.

Weryfikuje własny wizerunek, co jest możliwe dzięki wzrastającej samoświadomości oraz obserwacji i analizie wpływu, jaki wywiera na otoczenie.

Posługuje się pismem lustrzanym i pisownią fonetyczną.

Rozpoznaje symbole i próbuje je odwzorowywać.

Porównuje przedmioty pod kątem różnic i podobieństw.

Umie szeregować i porządkować przedmioty według różnych kryteriów.

Podpisuje rysunki swoim imieniem (wielkimi drukowanymi literami).

Prawidłowo trzyma narzędzie pisarskie.

Powtarza słowa zastyszane u dorosłych.

Potrzuje jasno określonych granic i zasad.

Ma zwyczaj wyśmiewać się z każdej dostrzeżonej odmierności.

4. Osiągnięcia rozwojowe sześciolatka

Dziecko 6-letnie to wulkan energii – jest ruchliwe, wygadane i ciekawe świata. Jego chęć nauki nowych rzeczy wiąże się z intensywnym rozwojem ośrodkowego układu nerwowego, w tym mózgu. W tym okresie wzrasta umiejętność samokontroli i zdolność do korekty własnych zachowań. Rozwija się zdolność kierowania uwagą, przewidywania i tworzenia planów oraz umiejętność rozwiązywania problemów logiczno-matematycznych i myślenie pojęciowo-słowne. Dotychczasowa spontaniczna i zabawowa aktywność 6-lątka zmienia się w system działań określonych w ramach stałych zadań, obowiązków i norm społecznych. W 6. roku życia dziecko wkracza w wiek późnego dzieciństwa i młodszy wiek szkolny.

Ogólny rozwój motoryczny i samodzielność

Wiek 6 lat to sam środek tzw. „złotego wieku motoryczności”, który obejmuje okres od 4. do 8. roku życia. 6-latek wykonuje już swobodnie wszystkie naturalne ruchy (chodzenie, skakanie, bieganie, wspinanie się) i ich kombinacje (np. bieg i skok, chód i chwyt piłki). Charakteryzuje się ogromną ruchliwością, przy czym coraz częściej zwraca uwagę na efekt własnych działań i czerpie satysfakcję z osiągnięć motorycznych. Dzięki rozwojowi serca i płuc staje się bardziej wydolny, a za sprawą dojrzewania ośrodkowego układu nerwowego jego równowaga, koordynacja i kontrola są coraz lepsze. Dziecko 6-letnie potrafi przejść na palcach 3 metry, podczas biegu zmienić kierunek przemieszczania się, wykonać 10 skoków bez zatrzymania się, stać na jednej nodze ok. 15 sekund, skoczyć na niej ok. 5 razy – to wszystko z zachowaniem równowagi. Jego ruchy stają się bardziej płynne, harmonijne i rytmiczne. Dziecko, ciesząc się z sukcesów, powtarza czynności i dzięki temu jeszcze bardziej je doskonali. Jest w stanie nauczyć się jeździć na rowerze, hulajnodze, rolnkach, nartach, łyżwach i tańczyć. Wzorce i zachęta ze strony otoczenia mogą istotnie wpływać na ten proces. Dlatego w Kąciku Dobrego Startu 6-lątka wykonują zadania angażujące motorykę dużą, które wymagają coraz większej precyzji i planowania: chodzą na palcach, kucając, tyłem, z zamkniętymi oczami. Ilustrują ruchem różne czynności, odpowiadają określonym ruchem na umówiony sygnał.

Równolegle do motoryki dużej doskonali się motoryka mała, w tym jakość i precyzja ruchu. Dziecko 6-letnie samo się ubiera i rozbiera, wiąże sznurowadła, zapina i rozpinana guziki (jeśli ma zapewnione warunki do treningu tych umiejętności). Jest samodzielne podczas jedzenia: obiera ze skórki np. banana lub mandarynkę; odkręca nakrętkę butelki; przenosi naczynie z napojem i nalewa z dzbanka do szklanki bez rozlewania; kroi

nożem np. ogórek. W toalecie i łazience 6-latek tylko sporadycznie potrzebuje pomocy.

Motoryka mała / sprawność manualna

W obszarze motoryki małej 6-latek wchodzi w fazę ekspresji swobodnej. Rysowanie to forma jego aktywności twórczej, a także wyraz fantazji, wyobraźni i wrażliwości estetycznej. Rysunki dzieci w tym wieku niejednokrotnie zadziwiają i zachwycają dorosłych. Dziecko 6-letnie tworzy proste schematy postaci ludzkiej, obiektów swojego otoczenia, rysunkiem wyraża swój stosunek do nich, a cała jego praca staje się komunikatem, który bywa dodatkowo uzupełniony komentarzem słownym. W postaci ludzkiej zaznacza wszystkie główne części ciała. Jest w stanie narysować prawie każdy element rzeczywistości. Pojawiają się schematy konstrukcji rysunku: pierwszy plan powstaje u dołu kartki i jest najbogatszy w znaczenie; środkowy plan jest niezbyt rozbudowany; górny plan jest zróżnicowany treściowo. To, co autor uważa za najważniejsze w swojej pracy, jest zazwyczaj największe i znajduje się w jej centrum (zwykle jest też rysowane jako pierwsze). Psychologiczna analiza takiego rysunku może stanowić źródło wiedzy o emocjach i doświadczeniach życiowych dziecka.

Dynamiczny wzrost kontroli i precyzji ruchu w zakresie motoryki małej ma odzwierciedlenie także w umiejętnościach grafomotorycznych – czynnościach ruchowych związanych z rysowaniem i pisaniami. Wraz z rozwijającą się percepcją wizualną daje to nowe możliwości w zakresie koordynacji wzrokowo-ruchowej. 6-latek potrafi nawlec na nitkę dość drobne koraliki, skleić klejem lub taśmą klejącą dwa elementy, modelować z plasteliny rozpoznawalne kształty. Poprawnie wypełnia obrazki konturowe, kolorując je kredką lub flamastrami. Tnie papier po liniach prostych, wycina proste figury geometryczne.

W Kąciku Dobrego Startu dzieci ćwiczą sprawność rąk i palców (lepienie, malowanie palcami, wyklejanie, darcie papieru, przerzucanie piłek / woreczków z ręki do ręki, podrzucanie, chwytanie, celowanie itp.), współpracę obu rąk i koordynację wzrokowo-ruchową (niegraficzne i graficzne odtwarzanie wzorów). Utrwalają świadomość stron ciała i kierunków w przestrzeni (prawa strona, lewa strona, gór, dół itp.). Podczas graficznego odtwarzania wzoru ćwiczą odpowiedni sposób trzymania różnych narzędzi i regulowania siły nacisku. Odtwarzanie wzoru – początkowo w dużej przestrzeni (np. ręką w powietrzu, palcem na tacy z kaszą), potem w coraz mniejszej (na karcie pracy) – powoduje, że ruchy stają się bardziej precyzyjne, lepiej zaplanowane w przestrzeni i kontrolowane. Łączenie rysownia i śpiewania uczy regulowania tempa ruchów, dostosowania ich do rytmu piosenki, do kształtu i umiejscowienia wzoru, czyli zharmonizowania działań w czasie i przestrzeni.

Dzieci 6-letnie powinny mieć ustaloną dominację jednej ręki oraz stosować poprawny sposób trzymania narzędzia pisarskiego, co ma ogromne znaczenie w nauce pisania. W przypadku dzieci leworęcznych należy pamiętać o właściwym miejscu w ławce (sąsiad powinien siedzieć po prawej stronie), kontrolowaniu poprawnej postawy ciała podczas pisania, właściwym ułożeniu zeszytu na stole.

Dziecko 6-letnie potrafi dość dobrze odwzorować skomplikowane wzory graficzne – spirale, szlaczki z elementów literopodobnych, figury geometryczne (np. romb ustawiony na kącie) lub wzór złożony z kilku prostych figur. Im lepiej daje sobie radę z rysowaniem, tym większa jest jego motywacja do odtwarzania liter, a następnie do pisania wyrazów. W zasięgu możliwości 6-latkę leży kreślenie liter wielkich drukowanych i cyfr, odwzorowywanie zarówno pojedynczych znaków, jak i całych, niezbyt długich wyrazów. Nauka kreślenia wielkich liter drukowanych stanowi trzon zajęć w Kąciku Dobrego Startu dla 6-latków. Kolejne litery wprowadzane są w sposób polisensoryczny, tak aby zwiększyć szanse ich zapamiętania przez dziecko. Dzieci 6-letnie zapoznają się ze wszystkimi czterema formami: literami drukowanymi i pisanymi, wielkimi i małymi, lecz ćwiczą pisanie liter tylko jednej formy – wielkich liter drukowanych, które są najprostsze do spostrzegania, zapamiętania i odtwarzania za pomocą zautomatyzowanych ruchów.

Rozwój społeczny i emocjonalny

W 6. roku życia dziecko zaczyna sobie radzić w obszarze życia społecznego na tyle, że jest gotowe do podjęcia nauki szkolnej. Rozumie lub próbuje zrozumieć obowiązujące reguły i stara się do nich dostosować. Kieruje się zasadą relatywizmu moralnego, czyli przestrzega norm, aby dostać nagrodę. W miejscach publicznych zachowuje się w sposób ogólnie akceptowalny. Coraz częściej udaje mu się zaczekać na swoją kolej; słuchać, gdy mówi ktoś inny; pytać, gdy chce skorzystać np. z zabawki innego dziecka. Dziecko 6-letnie potrafi bawić się z rówieśnikami zgodnie z przyjętymi regułami i realizować wcześniej zaplanowane zadanie. Umie ocenić, co jest właściwe, a co nie. W Kąciku Dobrego Startu często podawane są konkretne oczekiwania wobec dzieci, np. wzajemna pomoc czy konieczność czekania na swoją kolej. Niemniej 6-latkowi jeszcze trudno świadomie kontrolować i korygować swoje działanie oraz przewidywać skutki własnego postępowania (o ile nie kojarzą mu się z wcześniejszym doświadczeniem). Gdy przedszkolak w tym wieku ma z czymś kłopot, zwykle szuka pomocy u osoby dorosłej, chociaż uczy się więcej, gdy próbuje sobie sam poradzić. Dlatego warto wstrzymać się chwilę z udzieleniem dziecku pomocy, nie proponować konkretnych rozwiązań, pozwolić mu samemu

do nich dojść, podając jedynie wskazówki i ewentualne konsekwencje określonych działań.

Zazwyczaj 6-latkę mają już grupę zaprzyjaźnionych dzieci albo nawet jednego prawdziwego przyjaciela. Najczęściej bliskie relacje są oparte na wspólnocie zainteresowań, ale umożliwia je rodząca się empatia, umiejętność dostrzegania uczuć i potrzeb innych ludzi. W coraz większym stopniu dziecko jest zdolne do samokontroli. Dzięki temu łatwiej powstrzymuje się od natychmiastowego reagowania, planuje i dopasowuje się do próśb, poleceń oraz oczekiwań społecznych i kulturowych. Jednak w zależności od temperamentu niektórym dzieciom w tym wieku nadal trudno jest dostosować się do norm, a ich nastroje mogą być zmienne: od płaczu po euforię. W Kąciku Dobrego Startu wiele uwagi poświęca się emocjom – mówi się o nich, wyraża je na różne sposoby, dostarcza odpowiednich słów i sformułowań.

Dzieci 6-letnie nierzadko odczuwają lęk, który najczęściej jest związany z obawą przed ciemnością, samotnością, groźnymi zwierzętami oraz duchami i potworami. Czasem boją się śmierci bliskich osób, obawiają się o zdrowie i bezpieczeństwo rodziców. Wzrasta podatność na nadmierny lęk przed separacją z nimi. 6-latek potrafi już całkiem dobrze rozpoznawać i nazywać emocje, a także analizować ich przyczyny. Stara się (z różnym skutkiem) nad nimi panować. Zaczyna dostrzegać, że czasem między okazywanymi i przeżywanymi uczuciami może być różnica.

U 6-latkę już dość wyraźnie zaznaczają się pewne cechy osobowościowe i samoocena, która sprawia, że przekonania dziecka na swój temat stają się trwałe. Sposób myślenia o sobie określa, jak młody człowiek będzie wchodził w nowe sytuacje, podejmował wyzwania, planował działania – odważnie, ze świadomością swoich mocnych i słabszych stron, wierząc w sukces i swoje możliwości, czy też przeciwnie: unikając trudności i wycofując się z powodu przewidywanego niepowodzenia. Wzmacnianie poczucia własnej wartości dziecka ma fundamentalne znaczenie, szczególnie w przededniu rozpoczęcia edukacji szkolnej. W Kąciku Dobrego Startu od pierwszych zajęć podkreśla się potrzebę chwalenia i nagradzania dzieci za starania (bardziej niż za rezultaty pracy). Umożliwia się przedszkolakom dzielenie się spostrzeżeniami na temat prac powstałych na zajęciach, aby wytworzyć nawyk kontroli, samooceny i autokorekty. Nauczyciel modeluje właściwe zachowania werbalne i niewerbalne dzieci.

Rozwój poznawczy

W 6. roku życia większość dzieci rozpoczyna naukę pisania i czytania. Opanowanie tych umiejętności wymaga wysokiego poziomu rozwoju funkcji poznawczych. W zakresie uwagi i spostrzegania u 6-latkę widoczna jest

większa dowolność i celowość. Znacznie łatwiej jest mu skoncentrować uwagę dowolną na bodźcach dochodzących z zewnątrz (uwaga mimowolna) niż skupić ją z zaangażowaniem własnej woli. Doskonalenie uwagi dowolnej jest możliwe w toku zadań stawianych przez dorosłych, np. podczas gier lub aktywności wymagających przyswojenia określonych zasad. Zajęcia w Kąciku Dobrego Startu stwarzają liczne okazje do takich ćwiczeń.

Wraz z rozwojem uwagi rośnie precyzja i celowość percepcji. Dziecko 6-letnie sprawnie różnicuje kształty przedmiotów, figur geometrycznych i złożonych z nich całości, a także symbole: litery i cyfry, przy czym podobne do siebie znaki (np. *E* i *F*, *W* i *M*, *3* i *E*) sprawiają mu jeszcze trudności. Prawidłowa percepcja liter wymaga dokładnego spostrzegania i różnicowania kształtów, i jednocześnie dostrzegania relacji liter wobec siebie oraz rozmieszczenia poszczególnych elementów liter. Wymaga to wnikliwej obserwacji i koncentracji na materiale wizualnym. W 6. roku życia dziecko wkracza w stadium analitycznej percepcji wzrokowej. Podczas nauki rozpoznawania liter i ich sekwencji (wyrazów) korzysta z wcześniej kształtujących się i rozwijanych kompetencji związanych z orientacją w przestrzeni. Prowadzi do tego cały proces nauki odróżniania różnych przedmiotów i ich elementów oraz ustalania ich położenia i/lub zmian położenia w przestrzeni. W tym wieku dzieci jeszcze mają trudność z różnicowaniem liter: *p*, *b*, *d*, *g*; piszą wyrazy zwierciadlane. Trening umiejętności postrzegania stanowi istotę szeregu aktywności i zabaw w Kąciku Dobrego Startu.

U 6-latków dynamicznie zwiększa się pojemność pamięci, co wynika z dojrzewania odpowiednich struktur mózgowych i umożliwia szybsze tempo dokonywania operacji myślowych. Nowe informacje są lepiej zapamiętywane, jeśli mogą zostać powiązane z już posiadanymi. Wiele 6-latków potrafi zapamiętać i powtórzyć z pamięci szereg złożony nawet z 6 cyfr, wierszyki składające się z kilku zwrotek i piosenki. Zapamiętywanie ma jednak najczęściej charakter mechaniczny, odtwórczy. Niemniej pod koniec okresu przedszkolnego obserwuje się u dzieci początki pamięci dowolnej, gdy chcą sobie coś przypomnieć.

Wraz z rozwojem mowy i myślenia rozwija się pamięć słowno-logiczna. Dziecko już nie tylko zapamiętuje np. tekst piosenki, elementy zawarte na ilustracji czy sekwencje ruchów, lecz także rozumie i zapamiętuje stosunki logiczne między określonymi treściami. Zaczyna stosować pierwsze strategie pamięciowe, np. strategię powtarzania. Stałym elementem ćwiczeń w Kąciku Dobrego Startu jest uczenie się na pamięć krótkiej piosenki, która staje się osią przewodnią całych zajęć – ćwiczeń komunikacyjnych, językowych, rytmicznych, odtwarzania wzoru. Podczas zajęć zachodzi potrzeba odnoszenia

się do wcześniejszych treści – jedna piosenka i znak są motywem przewodnim dwóch części zajęć (A i B).

Dziecko 6-letnie bez trudu dokonuje porównań, szeregowania i klasyfikowania – są to jego podstawowe czynności myślowe, które cały czas się doskonalą. Początkowo dziecko klasyfikuje na podstawie dostrzeżonych różnic, z czasem – na podstawie podobieństw. W 6. roku życia myślenie pojęciowo-słowne przechodzi na poziom konkretno-wyobrażeniowy, co oznacza, że myśli dziecka dotyczą już nie tylko tego, co się aktualnie dzieje, lecz także tego, co było lub będzie (o ile znajduje się to w obszarze jego doświadczeń). Dostępne staje się przewidywanie, szacowanie, wnioskowanie. Dziecko potrafi nie tylko sprawnie segregować przedmioty według różnych kryteriów (kształtu, wielkości, ciężaru, materiału i powierzchni, a także funkcji), lecz także wyszukuje błędy w klasyfikacji (*Co nie pasuje?*). W zależności od indywidualnego potencjału i oddziaływań z zewnątrz zasób pojęciowy dziecka może się na tyle wzbogacić, że możliwe staje się myślenie pojęciowo-słowne na poziomie abstrakcyjnym. Na każdych zajęciach w Kąciku Dobrego Startu pojawia się motyw porównywania, szeregowania, klasyfikowania i wnioskowania w oparciu o materiał konkretny – trójwymiarowy, wizualny i słuchowy. Jednocześnie podczas omawiania treści piosenki, zabaw i zagadek językowych dzieci motywowane są do rozumowania, kojarzenia, wyciągania wniosków, co kształtuje myślenie abstrakcyjne.

Dziecko 6-letnie potrafi się przedstawić, powiedzieć, ile ma lat, gdzie mieszka, jak nazywają się i czym zajmują jego najbliżsi. Wskazuje prawą i lewą stronę, podaje nazwy kolorów i odcieni, kształtów i części ciała oraz ich umiejscowienie w przestrzeni. Wymienia dni tygodnia i pory roku. Przelicza w zakresie 0–10.

Język i mowa

Dziecko w wieku 6. lat rozumie ok. 10 tysięcy słów, z czego czynnie używa ok. połowy. W tym czasie wyraźnie poszerza się jego umiejętność budowania zdań. 6-latek tworzy złożone formy gramatyczne, definicje opisowe i funkcjonalne. Swobodnie posługuje się mową potoczną, zależną i niezależną – jest ona żywa i naturalna, bardzo ekspresyjna, wzbogacona gestykulacją i mimiką, często nieuporządkowana. Pomimo tego jego wypowiedzi są zrozumiałe i można się z nim bez trudu porozumieć. Dziecko 6-letnie zaskakuje niejednokrotnie nowymi, skomplikowanymi sformułowaniami oraz rozumieniem i trafnym używaniem metafor bądź słów wieloznacznych. W tym wieku najchętniej mówi o sobie i najbliższym otoczeniu, rozwija też umiejętność prowadzenia rozmów. Rozwój mowy jest w znacznej mierze determinowany odpowiednim oddziaływaniem ze strony otoczenia, w szczególności poprzez dostarczanie

prawidłowych wzorców i wiedzy, wzbudzanie w dziecku potrzeby komunikowania się i stwarzanie do tego okazji. Zajęcia w Kąciku Dobrego Startu wspierają rozwój mowy poprzez wprowadzanie nowych słów i utrwalanie znaczenia słów wcześniej poznanych. Dzieci są zachęcane do tworzenia opisów, wspierane w budowaniu opowiadań i wyrażaniu własnych opinii.

Odpowiednio wspierany 6-latek rozumie określenia przestrzenne, czasowe, związane z kierunkiem, ilością / liczbą, kształtem, wielkością i specyficznymi cechami przedmiotów. Zna nazwy zawodów, określenia związane z pogodą, spędzaniem czasu, czynnościami codziennymi. Rozumie trzyczłonowe polecenia. Wypowiada się rozbudowanymi zdaniem i koryguje swoje pomyłki słowne. Potrafi opowiedzieć historię, którą usłyszał. W swoich wypowiedziach używa czasu przyszłego i przeszłego, trybu przypuszczającego, przymków, zamków osobowych i dzierżawczych.

W 6. roku życia rozwój mowy powinien być w pełni zakończony. Wypowiedzi dziecka powinny być poprawne pod względem fleksyjnym i artykulacyjnym (prawidłowa wymowa wszystkich głosek). U progu nauki czytania i pisania ważną rolę odgrywają słuch fonemowy i umiejętności fonologiczne. Tylko wtedy, gdy są odpowiednio wykształcone, można mówić o rozwoju prawidłowej, świadomej analizy i syntezy słuchowej. W Kąciku Dobrego Startu 6-latki doskonalą słuch fonemowy w zadaniach polegających na porównywaniu paronimów (par wyrazów różniących się jedną głoską) oraz rozpoznawaniu i tworzeniu rymów i aliteracji. W zabawach i zagadkach językowych ćwiczą operacje na cząstkach fonologicznych, czyli sylabach, subsylabach i głoskach. Uczą się więc dzielenia wyrazów na sylaby i składania słów z sylab (analiza i synteza sylabowa), wyodrębniania kolejnych głosek w prostych wyrazach, a następnie łączenia ich w słowa (analiza i synteza głoskowa). 6-latek nie tylko potrafi wyodrębnić głoski na początku i na końcu słowa, lecz także znajdujące się w środku wyrazu (w śródgłosie).

Operacje na sylabach mają charakter naturalny – występują podczas śpiewania czy nawoływania, natomiast operacje na głoskach są wyuczone. Dość często dzieci 6-letnie dobrze radzą sobie z analizą głoskową, ale mają trudności z syntezą głoskową, ponieważ głoska wypowiedziana w izolacji brzmi zupełnie inaczej, niż gdy stanowi część słowa. W Kąciku Dobrego Startu wykonywane są wiele zadań, które wymagają dokonania syntezy głosek, także z utrudnieniami (dystraktorami), gdy np. po usłyszeniu głoski dzieci muszą wykonać czynność, która odwraca ich uwagę.

Dziecko 6-letnie radzi sobie także z innymi operacjami na cząstkach fonologicznych: dodawaniem, pomijaniem, przestawianiem i zastępowaniem głosek (lub sylab), jednak poziom wykształcenia się wszystkich tych kompetencji zależy od liczby doświadczeń dziecka z zakresu rozwoju języka i mowy i jest predyktorem powodzenia w kolejnych etapach rozwoju intelektualnego i edukacji. Dla opanowania umiejętności czytania i pisania mają one najważniejsze znaczenie.

W 6. roku życia dziecko jest wybuchowe, czasem aroganckie, a jednocześnie pełne twórczego zapału i otwarte na uczenie się nowych rzeczy. Jest świadome swoich cech, niezwykle wrażliwe na krytykę, chce być zawsze pierwsze, najlepsze, najszybsze. Wkracza w okres pracowitości i nauki, co jest dla niego poważnym wyzwaniem. Perspektywa bycia uczniem budzi ciekawość i entuzjazm dziecka, jest ekscytująca i daje satysfakcję.

Zakłada się, że dziecko gotowe do podjęcia nauki w szkole²²:

- jest dostatecznie rozwinięte fizycznie i ruchowo, zwłaszcza w zakresie precyzyjnych ruchów rąk i palców;
- posiada dobrą orientację w otoczeniu oraz określony zasób wiedzy ogólnej o świecie;
- ma na tyle rozwinięte zdolności komunikacyjne, aby móc porozumiewać się w sposób zrozumiały dla rozmówcy;
- potrafi działać intencjonalnie, tzn. podejmuje celowe czynności i wykonuje je do końca;
- jest uspołecznione w stopniu pozwalającym na zgodne i przyjazne współdziałanie z rówieśnikami, liczenie się z chęciami i życzeniami innych oraz wykonywanie poleceń kierowanych przez dorosłych do całej grupy;
- jest na tyle dojrzałe emocjonalnie, aby rozstać się z rodzicami na czas pobytu w szkole oraz kontrolować doświadczane emocje i nie uzewnętrzniać ich w sposób zbyt gwałtowny.

W zakresie gotowości do nauki czytania i pisania należy podkreślić osiągnięcie przez dziecko dobrego poziomu rozwoju językowego i mowy (szczególnie umiejętności fonologicznych), integracji percepcyjno-motorycznej (współdziałania funkcji spostrzeżeniowych i ruchowych) i grafomotoryki (sprawności ruchowej rąk, niezbędnej do szybkiego i poprawnego odtwarzania symboli graficznych).

²² [Za:] Przetacznik-Gierowska, Makiello-Jarza, 1985.

Podsumowanie osiągnięć rozwojowych 6-latka

Jest w stanie nauczyć się jeździć na rowerze, hulajnodze, rolnkach, nartach, łyżwach i tańczyć.

Sam się ubiera i rozbiera, wiąże sznurowadła, zapina i rozpinana guziki.

Tworzy proste schematy postaci ludzkiej, obiektów swojego otoczenia, rysunkiem wyraża swój stosunek do nich.

Potrafi nawlec na nitkę dość drobne koraliki, skleić klejem lub taśmą klejącą dwa elementy, modelować z plasteliny rozpoznawalne kształty.

Jego myśli dotyczą już nie tylko tego, co się aktualnie dzieje, lecz także tego, co było lub będzie.

Potrafi bawić się z rówieśnikami zgodnie z przyjętymi regułami i realizować wcześniej zaplanowane zadanie.

Wskazuje prawą i lewą stronę, podaje nazwy kolorów i odcieni, kształtów i części ciała oraz ich umiejscowienie w przestrzeni. Wymienia dni tygodnia i pory roku. Przelicza w zakresie 0–10.

Dobrze radzi sobie z analizą głoskową.

Zaczyna dostrzegać, że czasem między okazywanymi i przeżywanymi uczuciami może być różnica.

Wykonuje swobodnie wszystkie naturalne ruchy i ich kombinacje (np. bieg i skok, chód i chwyt piłki).

Znacznie łatwiej jest mu skoncentrować uwagę dowolną na bodźcach dochodzących z zewnątrz (uwaga mimowolna) niż skupić ją z zaangażowaniem własnej woli.

Sprawnie różnicuje kształty przedmiotów, figur geometrycznych i złożonych z nich całości, a także symbole: litery i cyfry, przy czym podobne do siebie znaki (np. E i F, W i M, 3 i E) sprawiają mu jeszcze trudności.

Potrafi zapamiętać i powtórzyć z pamięci szereg złożony nawet z 6 cyfr, wierszyki składające się z kilku zwrotek i piosenki.

Zaczyna stosować pierwsze strategie pamięciowe, np. strategię powtarzania.

Bez trudu dokonuje porównań, szeregowania i klasyfikowania.

Potrafi odwzorować skomplikowane wzory graficzne – spirale, szlaczki z elementów literopodobnych, figury geometryczne lub wzór złożony z kilku prostych figur.

Zazwyczaj ma już grupę zaprzyjaźnionych dzieci albo nawet jednego prawdziwego przyjaciela.

Wypowiada się rozbudowanymi zdaniami i koryguje swoje pomyłki słowne.

Jest wybuchowy, czasem arogantki, a jednocześnie pełny twórczego zapału i otwarty na uczenie się nowych rzeczy. Jest świadomy swoich cech, niezwykle wrażliwy na krytykę, chce być zawsze pierwszy, najlepszy, najszybszy.

Bibliografia

1. E. Bogdanowicz, *Rytmika Emila Jaques-Dalcroze'a w edukacji i terapii dzieci z symptomami nadpobudliwości psychoruchowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
2. M. Bogdanowicz, *Integracja percepcyjno-motoryczna. Teoria – diagnoza – terapia*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2000.
3. M. Bogdanowicz, *Metoda Dobrego Startu*, WSiP, Warszawa 1999.
4. M. Bogdanowicz, *Metoda Dobrego Startu we wspomaganiu rozwoju, edukacji i terapii pedagogicznej*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2014.
5. M. Bogdanowicz, *Metoda Dobrego Startu w pracy z dziećmi od 5 do 10 lat*, WSiP, Warszawa 1985.
6. M. Bogdanowicz, *Przygotowanie do nauki pisania. Ćwiczenia grafomotoryczne według Hany Tymichowej*, Harmonia, Gdańsk 2003.
7. M. Bogdanowicz, *Przytulanki, czyli wierszyki na dziecięce masażyki*, Harmonia, Gdańsk 2003.
8. M. Bogdanowicz, *Ryzyko dysleksji, dysortografii i dysgrafii. Skala Ryzyka Dysleksji wraz z normami dla klas I i II*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2011.
9. M. Bogdanowicz, *W co się bawić z dziećmi? Piosenki i zabawy wspomagające rozwój dziecka*, Harmonia, Gdańsk 2004.
10. M. Bogdanowicz, Jakacka E., Barańska M., *Piosenki do rysowania*, Harmonia, Gdańsk 2006.
11. M. Bogdanowicz, Rożyńska M., *Lewa ręka rysuje i pisze. Ćwiczenia przygotowujące do pisania dla dzieci leworęcznych. Część I*, Harmonia, Gdańsk 2003.
12. M. Bogdanowicz, Rożyńska M., *Lewa ręka rysuje i pisze. Ćwiczenia przygotowujące do pisania dla dzieci leworęcznych. Część II*, Harmonia, Gdańsk 2003.
13. M. Bogdanowicz, Rożyńska M., *Lewa ręka rysuje i pisze. Ćwiczenia przygotowujące do pisania dla dzieci leworęcznych. Część III*, Harmonia, Gdańsk 2004.